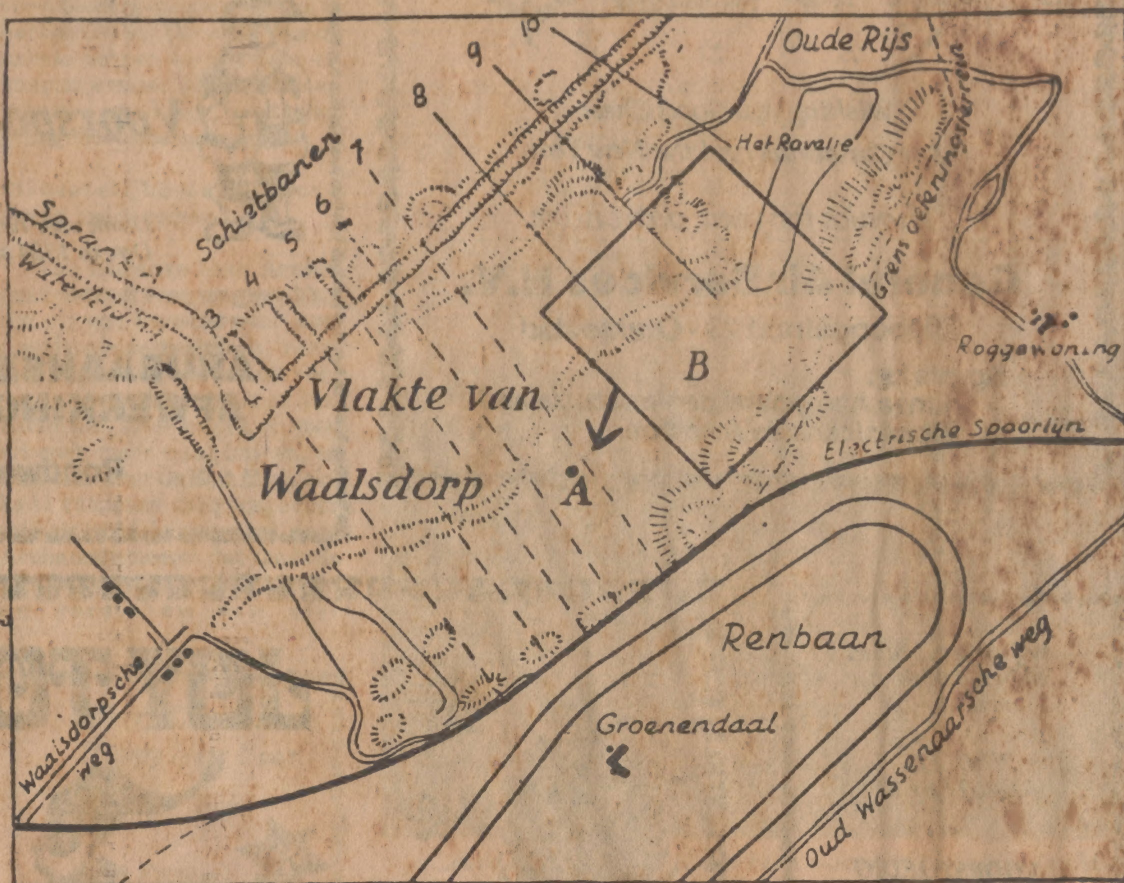
Graven naar de lotgevallen van de verzetsstrijder Boy Ecury

ORANJESTAD — Wie langs de L.G. Smithboulevard in de richting van Oranjestad rijdt ziet aan zijn rechterhand de buste van een jongeman, die in een parkje staat met daarnaast een vlaggemast waar op feestdagen de Arubaanse vlag gehesen wordt. De overheid noemde dit het "Boy Ecury plein". Op deze wijze wilde Aruba de jonge Arubaan eren, die op 22-jarige leeftijd voor een Duits vuurpeleton de dood vond op de Waalsdorper vlakte.

Segundo Jorge Adelberto Ecury werd op 23 april 1922 op Aruba geboren. Hij vertrok in 1937 naar Nederland om te gaan studeren. In juli 1944 werd hij wegens werk in het ondergronds verzet — toen hij met een belangrijke opdracht naar Rotterdam was gegaan — gegrepen en op 6 november 1944 doodgeschoten. In April 1947 werd zijn stoffelijk overschot opgegraven en dankzij de KNSM naar Curaçao overgebracht. De overtocht van Curaçao naar Aruba vond plaats aan boord van hr.ms. van Speijk. De begrafenis op de katholieke begraafplaats aan de Boerhavestraat vond met militaire eer plaats.

Bij het lezen van de laatste uitspraken, die van Boy Ecury bekend zijn, wordt men getroffen door zijn houding en opvattingen. "In het huis van mijn ouders is er geen plaats voor een verrader". En: "Hij stelde er een eer in om een even flinke houding aan te nemen als onze vrienden, die wij den vorigen avond hadden zien weggaan en zei dat hij met een glimlach op de lippen zou sterven".

Het terrein van de Doodenvallei in de duinen

Ted Schouten maakt driedelige documentaire voor Antilliaanse televisie

Volgend jaar is het veertig jaar geleden dat Boy Ecury de dood vond. Zijn neef, Ted Schouten, is reeds enige tijd bezig om meer te weten te komen over die laatste dagen van Boy. Amigoe ging met Ted Schouten praten, die aan de hand van vele gegevens en informatie volgend jaar met een TV productie in drie afleveringen hoopt te komen om vooral de persoon van Boy Ecury nader te belichten.

Het begon voor Ted Schouten toen hij in de oude papieren van zijn grootvader S.N. Ecury ging duiken. Niet alleen kwam hij veel informatie tegen, maar besefte ook, dat Boy als verzetsstrijder veel gedaan heeft. Zelfs vond hij tussen die papieren drie foto's van Duitse officieren, die vermoedelijk verantwoordelijk waren voor het doodschieten van Boy. Steeds meer kreeg Ted de indruk, dat vader Ecury eigenlijk nooit zijn kinderen — om hen te beschermen — alles verteld heeft. Bovendien zijn er 12 broers en zusters die elk over hun eigen informatie beschikken. Ted nam toen het besluit om de informatie uit de oude papieren en die van familie en kennissen bijeen te garen en er iets van te maken.

Hij zag dat een TV productie mogelijk was, vooral ook omdat je voor een dergelijke productie beelden nodig hebt. Beelden die de moeite waard zijn. In december 1982 diende hij het project in, in het kader dat STICUSA gelden beschikbaar stelt voor school producties en samenwerkingsprojecten. "Het duurde enige tijd, maar de persoon Boy Ecury had mij zo te pakken", aldus Ted Schouten, "dat ik aan mijn ingediende project als een foxterrier bleef hangen, het was voor mij te belangrijk geworden". Ook het feit dat zijn grootvader verschillende malen probeerde te laten publiceren wat er allemaal gebeurde en daarin niet slaagde, waarbij deze de opmerking plaatste "ik hoop nog eens dat iemand anders hier wel in zal slagen", was voor Ted aanleiding door te gaan. In augustus 1983 werd overeenstemming bereikt, de budgettaire problemen de wereld uitgeholpen en op 2 september vertrok hij naar Nederland.

"We hebben drie weken voor onderzoek gebruikt, daarna gingen we er met de cameraman opuit om opnamen te maken. Het was een gekkenhuis, maar we hebben het gehaald", aldus Schouten, die daarbij vertelt dat er in Nederland in feite geen problemen waren. Het was voor hem alleen maar natrekken van gegevens, die hij al in zijn bezit had. Maanden van tevoren had hij al een lijst met instanties en personen die hij nodig had, gestuurd aan Wil van der Meijden van de Wereldomroep die zijn partner in deze co-productie is.

Bij de vele besprekingen deed Ted Schouten zich niet voor als familielid van Boy, dit om te voorkomen dat in emotionele gesprekken, dingen gezegd werden om hem een plezier te doen. Hij zei van de productiedienst van de A.T.M. te zijn, hetgeen juist is. Overigens werkte dit uitstekend omdat bepaalde mensen zich beter durfden uit te drukken, toen zij wisten dat er geen band was. "Ik heb het expres zo gedaan, omdat ik objectief wilde blijven". De heer Schouten geeft wel toe dat toen hij de brief van zijn grootvader vond, dat ooit één van zijn kinderen de kans krijgt over Boy te publiceren, dit als kleinkind weliswaar invloed op hem had. "Maar ik nam me heilig voor objectief te blijven en informaties over te brengen. Een documentaire heeft pas waarde als je voor honderd procent er naar streeft om objectief te zijn en authentiek materiaal te gebruiken voor zover mogelijk".

Rijksinstituut oorlogsdocumentatie

Zeer interessant was het bezoek dat Ted Schouten bracht aan het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam, gevestigd in een statig herenhuis, maar wel met een uitzonderlijk zware deur. Een oude koopmanswoning, waarin een schat aan gegevens over de jaren tijdens en na de oorlog bewaard blijven.

In een eerste gesprek met mevrouw Gerritsen van dit instituut, merkte deze op "betere informatie dan U heeft hebben we niet". Ze hielp zoveel mogelijk.

Zo stond in de papieren die Schouten bij zich had, dat Boy Ecury verraden is door — er stonden twee namen in zijn informatie — "kleine keesje" en "keesje bitter". Hij dacht, dat dit schuilnamen waren, maar uit gesprekken — men wilde geen namen vrij geven omdat nabestaanden daartegen bezwaren konden maken — bleek dat het Bitter was. Hieruit wist Ted dat zijn informatie juist was.

Van het Rijksinstituut kreeg hij ook copiën van vonnissen van twee Duitsers, die betrokken waren bij het doodschieten van Boy. Bij het instituut stond men er versteld van dat hij foto's van betrokken Duitsers had en op die basis kon men ook de vonnissen vinden.

De heer Schouten ging daarna op zoek naar mensen, die hem meer zouden kunnen vertellen over Keesje Bitter. Hij kwam hierdoor terecht bij de heer Brantenaar, directeur van de Kamer van Koophandel in Rotterdam, die destijds tegelijkertijd met Boy werd opgepakt. Op 5 november 1944 werd hij gelijk met Boy berecht — als er tenminste gesproken kan worden van berechting — en maakte de laatste levensuren van Boy mee.

Hij belde een kennis om nadere inlichtingen over Keesje Bitter en kreeg daardoor te horen, dat Keesje na de dood van Boy door verzetstrijders werd opgepakt. Bitter was verzetsstrijder, had bij aanhouding door de Duitsers doorgeslagen en zeventien maal verraad gepleegd nadat hij gemarteld was. Toen de verzetstrijders hiervan hoorden, trachtten ze hem eerst met vergif van kant te maken. Toen dat niet lukte, werd hij doodgeschoten en met stenen aan de voeten in het Boerengat te Rotterdam gedumpd. Ted Schouten maakte ter plaatse de nodige opnamen. De heer Brantenaar zat zelf niet actief in het verzet, doch had hen wel onderdak geboden.

"IN HET HUIS VAN MIJN OUDERS IS ER GEEN PLAATS VOOR EEN VERRADER"
S.J.A. (BOY) ECURY
HIJ STELDE ER EEN EER IN OM EEN EVEN FLINKE HOUDING AAN TE NEMEN ALS ONZE VRIEND, DIE WIJ DEN VORIGEN AVOND HADDEN ZIEN WEGGAAN EN ZEI, DAT HIJ MET EEN GLIMLACH OP DE LIPPEN ZOU STERVEN.

TED SCHOUTEN

"Ik kreeg koude rillingen", zo vertelt Ted over het gesprek met Brantenaar, "toen deze mij bevestigde dat Boy voor zijn dood verklaard had dat hij met een glimlach op zijn lippen zou sterven." De heer Brantenaar had dit ook aan de vader van Boy laten weten, terwijl in de hal van zijn huis nog een Engels gedicht hangt over niet bij de pakken neer te gaan zitten, maar te blijven glimlachen.

De heer Brantenaar vertelde aan de hand van gebeurtenissen de sfeer waarin de verzetstrijders leefden: "Als ze opgepakt werden, berustten zij erin, omdat zij wisten dat hun tijd gekomen was. Op weg van Rotterdam naar Scheveningen waren de Duitsers de weg kwijt. Eén van de vrienden van Boy, die tesamen met hem zou worden doodgeschoten, wees de Duitsers de weg. Het typeert de tijd van toen".

Het heeft dagen geduurd voordat Ted Schouten de juiste plaats vond waar Boy werd doodgeschoten. Hij beschikte over een tekening van de Dodenvallei in de duinen, waar bij de letter A een pijl stond. Eerst later bleek dat dit de plaats was.

In eerste instantie trok hij naar de Waalsoppervlakte, waar men hem verteld had, dat de executieplaats tegenover de rijksspeurhondenschool zou liggen. Het stikt ter plaatse van duinranden, maar geen voldeed aan de foto, die Ted in de papieren van zijn grootvader had gevonden. "We zijn daar gaan lopen", aldus Ted, "vlak achter de banen liepen we een boswachter tegen het lijf en praatten met hem. Hij wist alleen van de situatie na de oorlog en zei tegen hen: "Ik ben er bij geweest, bij de schietpartijen. Mussert is op één van deze banen doodgeschoten, maar de plaats werd niet bekend gemaakt om geen "bedevaart" in de hand te werken".

Uiteindelijk kwam men bij een schietclub van de politie terecht, die iets verder ligt. Een jonge kerel, die als "kogelvanger" fungeerde, dacht dat dit de plaats wel zou zijn, maar er klopte niets van. Men bracht hen naar plaatsen waar na de oorlog opgravingen waren gedaan, heuvel op, heuvel af.

"We hadden daar opnamens kunnen maken", vertelt Ted Schouten, "maar ik was niet tevreden. Ergens klopte het niet. Ik ging niet in op het gezegde een duin is een duin".

In zijn eentje ging hij voor informatie naar het Rode Kruis, waar hij fantastisch geholpen werd. Hij las het rapport over de opgraving van Boy, bestudeerde schets en situatie-tekeningen. Bij het lezen van het gedenkboek van het Oranje Hotel viel hem uiteindelijk op, dat in de nieuwste druk bij de tekening van de Dodenvalley geen letter A staat. Toen besefte hij dat de pijl bedoelde dat het bij het gebied in A gebeurd moest zijn.

Met toestemming van een gemeentelijke dienst, die het bedoelde terrein beheert, maakte TED de tocht langs de toevoerwegen die de Duitsers gebruikten om hun slachtoffers naar de Duinen te brengen. Hij kwam ondermeer langs de plaats waar Hanny Schaft uit Haarlem werd doodgeschoten.

Toen hij op een gegeven ogenblik op een stukje land stond, gelegen tussen baan zes en baan zeven, zag hij de vlakte die overeenkwam met de in zijn bezit zijnde foto's. "Ik was blij dat ik koppig was, dat ik niet zo maar een duin gefilmd had". Hij vond ter plaatse nog twee verroeste kogelhulzen: "dan is het net of het verleden op je afkomt". Voor Ted Schouten was het een ogenblik dat hij niet vlug zal vergeten, de zon ging langzaam onder en in de verte hoorde hij soldaten op de schietbanen oefenen.

Tijdens het verblijf in Nederland werden opnamen gemaakt in St. Louis te Oudenbosch waar Boy op zat. "Wij leerden daar Boy eveneens kennen. Het was voor ons de eerste kennismaking met een Arubaan". Als we dat in gesprek met Ted Schouten naar voren brengen komt het gesprek op de persoon van Boy, zoals hij daarover hoorde vertellen niet alleen op St. Louis, maar ook tijdens interviews met mensen die Boy gekend hebben, waar hij in huis woonde, zijn vriendin en vele anderen. Ted stelt daarbij, dat hij in die gesprekken benadrukte dat hij alles wilde achterhalen over de mens Boy Ecury, hoe hij was, hoe hij zich gedroeg, hoe hij zich voelde, had hij bepaalde negatieve trekjes enz.

"Ik ben ervan overtuigd", zo legt Ted Schouten zijn ervaringen vast, "dat Boy in de loop der jaren door prettige en minder prettige ervaringen, groeide tot een man, die niet dacht: het gaat me niet aan. Integendeel, hij zette zich in!" Ook de huidskleur komt ter sprake. "Het is nu al niet gemakkelijk voor een Antilliaan met donkere huidskleur om in Nederland te leven, laat staan in het Nederland van vóór de Tweede Wereldoorlog. Toen kon je de Antillianen op één hand tellen. Voor Ted staat wel vast: Boy was trots, had lange tenen, hij pikte het niet. Toen het verzet in Nederland begon, toen jongens opgepikt werden om in Duitland te gaan werken, de joden vervolgd werden en vele andere feiten plaatsvonden waardoor de Duitsers hun superieuriteit wilden tonen, bleef Boy niet achter en deed mee aan het verzet.

Uit de beschikbare gegevens is komen vast te staan dat Boy Ecury niet gemarteld is. Hij bekende direct dat hij lid van het verzet was, dat hij daar een Duitser had doodgeschoten of een trein had laten ontsporen. Hij wist dat hij voor het onvermijdelijke stond. Dat er in het huis van zijn vader geen plaats was voor een verrader. "Het kan de invloed geweest zijn van de dolle dinsdag", zo merkt Ted Schouten op, "dat men overmoedig werd, maar ik geloof dat het een karaktertrek was".

De productie over Boy Ecury zal drie afleveringen beslaan, ieder van een half uur. Begin van het volgend jaar worden nog opnames gemaakt op Aruba en Curaçao, interviews, de begraafplaats enz. Ted verwacht in maart helemaal klaar te zijn. Voor hem is de zaak dan niet afgedaan: "Het kan jaren duren maar ik ben wel van plan, alle gegevens enz. die ik verkregen heb over Boy in een boek e vast te leggen.

JOVADESCH

Boy Ecury wist dat er in het huis van zijn vader geen plaats was voor een verrader.

ORANJESTAD — "Nooit heb ik zo bij die figuur van Boy Ecury, ofschoon hij mijn oom is, stilgestaan. Dat kwam omdat ik te weinig informatie over hem had en de informatie die ik kreeg was te subjectief". Aan het woord is Ted Schouten (28) productiemanager van Tele Aruba die aan de vooravond van de veertigste sterfdag van de Arubaanse verzetsstrijder Boy Ecury -- tesamen met zijn partner in deze, Wil van der Meijden van de Wereldoproep, en dankzij financiele steun van de STICUSA -- doende is om een productie — in drie afleveringen — samen te stellen over de persoon Boy Ecury. De afgelopen maanden was hij hiervoor in Nederland en sprak er met verschillende mensen, die Boy tot de laatste dagen van zijn leven hebben gekend en gesproken. Hij bracht ook een bezoek aan de Waalsdorpervlakte waar Boy Ecury op 6 November 1944 de dood vond voor een Duits vuurpeleton.

"Mijn moeder zegt: Ik ben de Macamba in de familie, vermoedelijk omdat ik niet te emotioneel bent", zo merkt Ted Schouten in het gesprek op. Uit het gesprek blijkt nog eens duidelijk bovendien dat Ted zich niet met een kluitje in het riet liet sturen om zo maar opnamen te maken, doch zocht en zocht, totdat hij de plaats vond waar Boy met anderen de dood vond."

En als je hem nu over Boy Ecury vraagt, dan kan hij daar uren over vertellen. Nu hij de nodige infomatie heeft kunnen natrekken is voor hem Boy, niet alleen zijn oom, maar ook een begrip geworden.

Aruba 150 jaar geleden

DOMINEE G.B. BOSCH DIE van 1816 tot 1834 predikant van de protestantse gemeente op Curaçao was, heeft tijdens zijn veeljarige verblijf hier uitvoerige aantekeningen omtrent zijn ervaringen gemaakt, die hij in drie delen publiceerde onder de titel **"Reizen in West-Indië en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika".**

In de voetsporen van dominee G.B. Bosch

Hij vertelde daarin onderhoudend, gedetailleerd en breed-uit negentiende eeuws gemoedelijk in een altijd vlot leesbare en prettige stijl over allerlei historische bijzonderheden omtrent de eilanden, die ook nu nog interessant zijn om te lezen, al is het even wennen aan de verouderde spelling en taal. Dominee Bosch maakte tijdens die Curaçaose jaren zeven dienstreizen naar de 'randgemeente' Aruba, zoals men het toen aanduidde, voor het eerst in 1823, het laatst in 1834, voor hij met definitief ziekteverlof en emeritaat ging.

Gedurende zijn diverse verblijven op Aruba bezocht hij verschillende delen van het eiland, die hij uitvoerig beschreef in zijn reisboek. Het leek ons interessant de dominee op zijn zwerftochten te volgen en zijn uitstapjes na 150 jaren te traceren. Hij vertelt over zijn excursies alsof ze gedurende één bezoek plaatsvonden; dat zullen wij ook doen. Wij volgen zijn (zeer zeldzaam geworden) geschrift en kijken wat er na 150 jaar van de diverse beschreven plekken nog te herkennen is. Terwille van de ruimte hebben we zijn beschrijvingen jammer genoeg moeten inkorten en enkele 'uitstapjes' zelfs geheel moeten weglaten.

"Geestelijken aan boord geven lange reizen"

"Van **Curaçao** naar **Aruba**, gaat omtrent even zoo gemakkelijk als van **Utrecht** naar **Amsterdam** in de trekschuit, "zo begint het verslag van de reis. Vóór zes uur vertrekt men uit de Sint Annabaai, later mogen er geen schepen meer naar buiten, en zeilt men naar de Sint Michielsbaai vanwaar men ongeveer middernacht de oversteek naar Aruba onderneemt, dat dan in de ochtend bereikt wordt: "...woest en verstoken van alle schoonheid, die natuur of kunst aan andere landen geeft, lag Aruba voor mij. Wij voeren eerst den zoogenaamden Indiaanschen kop voorbij, eene donkere rots, welke bij de oostpunt des eilands boven water steekt, en kwamen toen aan den zuidkant..." Na nog enkele uren zeilen gaat het scheepje voor anker in de Paardenbaai waar de dominee officieel verwelkomd wordt.

...een dichter of romanschrijver zou in dezen oord een allergeschikst verblijf aantreffen...

De heenweg levert geen problemen op, maar de terugtocht, met wind én stroom tegen, wèl. Ds. Bosch vertelt: "Mijne eerste terugreis staat mij nog voor den geest, zoowel als in mijn dagboek: een' dag en nacht waren wij, bij een' stijven wind, met eene middelmatig bezeilde schooner, op weg geweest naar **Curaçao**, toen ik des morgens aan de kapitein vroeg, want ik was te zeer zeeziek, om het zelf te gaan zien, waar wij waren. **'Op de hoogte van den Hooiberg!'** was het antwoord. Den volgenden dag zeilden wij weer frisch door; het vaartuig stampte geweldig tegen de zee, en het water stortte verscheidene malen over het dek, waarvan ik in de kajuit nu en dan een aardig schepje kreeg. Des nachts werd de wind zelfs gunstig; want hij blies uit het noorden. Ik had ook den Kapitein aan zijnen neef, die als passagier medevoer, op het dek hooren zeggen, **dat het nu heel goed ging.** Verblijd over deze boodschap, vroeg ik terstond bij het aanbreken van den dag 'Waar zijn wij al, Kapitein?' — **'Op de hoogte van de Hooiberg, Mijnheer!'** — 'Gaat dan de Hooiberg met ons mede?' — **'Neen, Mijnheer! maar de stroom loopt zoo sterk'.** De volgende dag en nacht bevonden wij ons weder ... **op de hoogte van den Hooiberg!** — Dat waren vier regt pleizierige dagen! Die weet, wat het is, zeer zeeziek te zijn, kan er reeds eenigszins over oordelen".

De neef van de kapitein raadt dan aan maar terug te gaan, waarop men na vier dagen zeilen bij zonsondergang het anker weer laat vallen... in de Paardenbaai! Na zijn tweede bezoek deed Ds. Bosch er acht dagen over om met een 'oorlogsbrik' terug te komen op Curaçao, maar "mijne langste terugreis was in den jare 1827, bij een' hevigen stroom en sterken wind; wij hadden toen elf dagen reis, welke nog wel met andere elf dagen zouden vermeerderd geworden zijn, had men niet het vaartuig noordwaarts laten loopen tot onder de kust van St. Domingo, waar het opwerken gemakkelijker ging".

...zonder eene zekere huivering aanschouwde ik dezen dam niet...

Indianen

Ds. Bosch vertelt in een eerste afdeling over Aruba in het algemeen; daarna vertelt hij iets over de 'geschiedenis van Aruba', waarvan wij één uitstapje zullen volgen, naar een grot "waarin vele beenderen en hoofdschedels van Indianen gevonden worden; deze zouden, volgens het verhaal der ingezetenen, in die grot gevlugt, doch door middel van een' hond ontdekt wordende, vermoord zijn, en wel door beneden hetzelve groote vuren aan te leggen, door welker rook men de vlugtelingen deed stikken, dewijl men ze op geene andere wijze kon magtig worden. De nieuwsgierigheid dreef mij, om die grot te gaan zien, waartoe de tegenwoordige ontvanger, de heer Croes, wel de goedheid had mij te vergezellen, met zich nemende eene ladder om in die grot te klimmen.

De moeilijkheid om in dezelve te komen, scheen mij toe reeds een grond te wezen, om aan het verhaal geloof te slaan; want de rots is onder den ingang der grot uitgehold, waardoor men zonder hulp van ladder of touwwerk niet in dezelve komen kan, en waarin dus de vlugteling eene geschikte wijkplaats had, om zich voor den vervolgenden vijand te verbergen. De ingang der grot viel niet zeer in het oog, en was langwerpig en smal, ter grootte van eene gewone deur, in eene horizontale rigting gelegd. Men kwam door dezelve in een middelmatig groot, doch plat en verwulfd vertrek, op welks bodem de stof en de beenderen van menschen verspreid lagen.

De heer Croes verhaalde mij, dat hij in zijne jeugd, naar aanleiding van het gemelde berigt aangaande het ombrengen der Indianen, naar deze grot gezocht, en die eindelijk gevonden had; dat toen nog de geraamten ongeschonden in hun geheel lagen, maar dat hij een twintig jaren geleden den Pastoor van Curaçao, den heer Schenck, in deze grot bragt, die eene zonderlinge belangstelling had, om de tanden gedaan is, of waar dezelve gebleven zijn, wist niemand; intussen waren hierdoor de geraamten van hunne plaats gekomen, door elkander geroerd, en meer aan de lucht blootgesteld geworden, zoodat dezelve in de daarop volgende 20 jaren meer geleden hadden, dan gedurende de twee eeuwen, die zij onaangeroerd gelegen hadden".

Hoewel Ds. Bosch geen nadere plaatsaanduiding geeft, wordt het uit mededelingen van Van Koolwijk (1885) en Wagenaar Hummelinck (1953) wel duidelijk dat het hier Canashito betreft.

...als of de Mongolen onder Dsengischan in het voorbijgaan eene stad het onderste boven gekeerd hadden...

Tekst: Wim Rutgers
Foto's: Ronald Lemminga

Fontein

In een derde afdeling vertelt Ds. Bosch over 'uitstapjes in het land en bezoek bij de goudmijn'. "Van de aanbieding der goede ingezetenen, waarbij zij paarden ter mijner beschikking stelden, maakte ik zulk een goed gebruik, dat er, bij mijne eerste bezoeken op Aruba, weinige dagen voorbij gingen, waarop ik niet een ridje te paard deed".

Hij gaat naar Casibari, Noord, de Franse Pas, rijdt ettelijke keren rond de Hooiberg, maar "het belangrijkste uitstapje, dat men op dit eiland doen kan, is naar de noord-oostzijde, waar een altijddurend stroomend watertje uit de rotsen vloeit, en diep inloopende grotten der bezigtiging waardig zijn. Het is drie uren van het dorp gelegen; om het in een' dag heen en terug te doen, is te vermoeijend in eene landstreek, waar de middaguren uitmuntend geschikt zijn, om in eene hangmat te liggen wiegelen, en daar ik nu tijd en gelegenheid had, om er twee dagen mede door te brengen, moet niemand het mij kwalijk nemen, dat ik dit laatste verkoos.

De weg daarheen gaat eerst naar den **Hooiberg;** men laat dezen regts liggen, en komt in een dal, dat gevormd wordt door den Hooiberg en de groep bergen of liever heuvels van 500 voeten hoogte, die het oostelijk en noord-oostelijk gedeelte des eilands bedekken. Dit dal is naar mijne gissing ruim een half uur breed, bestaat uit goede bouwaarde, en kan voor het vruchtbaarste gedeelte des eilands gehouden worden. Het kreupelhout is er weg gehakt, en heeft plaats gemaakt voor maïsvelden; eenige hutten met den rang van huizen zijn op korte afstanden van den weg gebouwd, en met heggen van cactusplanten omgeven.

Uit deze vallei komende, bestijgt men een' berg, genaamd **Arie Kok.** Van den rug des bergs afdalende, komt men in een bekken, door hoogten omgeven, uit hetwelk verscheidene sleuven of regengeulen noordwaarts afzakken, hier **'rooijen'** genoemd, waarschijnlijk naar het Spaansche woord **'arrayos'**. De streek hier is alles behalve lagchend; de donkere kleur der biksteenbergen, de onvoordeelige staat van den plantengroei, de verwarde ligging der vele grootere en kleinere steenblokken geven een' somberen aanblik op dezen omtrek. Geen sterveling heeft er zijne woning neërgeslagen. Men zou er het wolvenhol in de Freischutz verwachten. Het is 't veilig en ongestoord verblijf der hagedissen, scorpioenen en der ratelslangen...

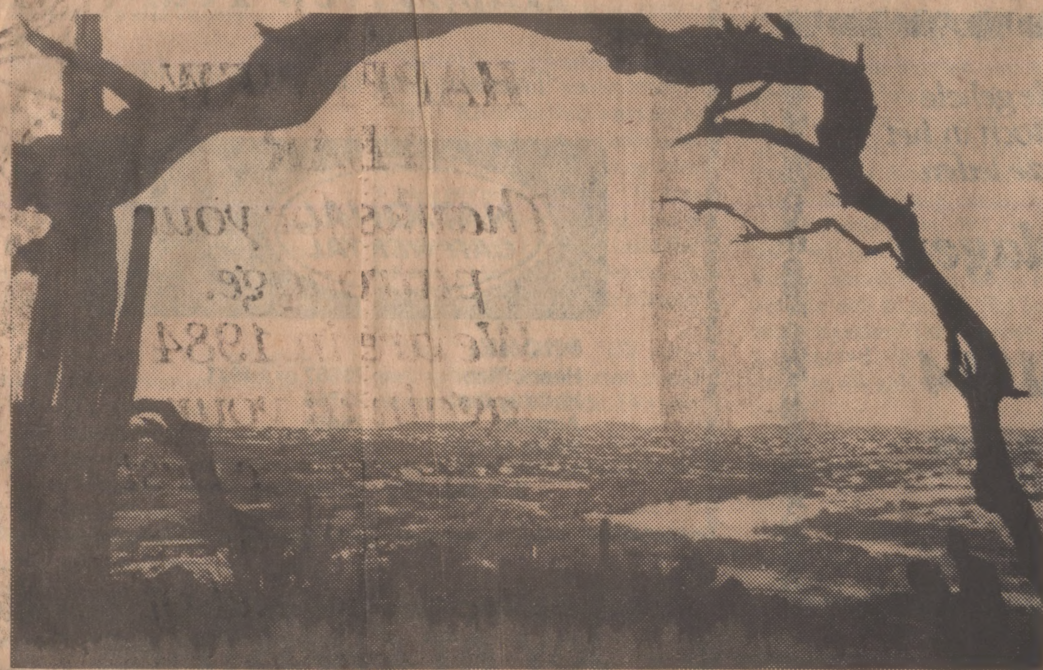
Uit dat donkere en barre dal komende, gaat de weg weder over eene hoogte, daalt en verheft zich weder, overal met steenbrokken als bezaaid, overal het kreupelhout en de cactusplanten in een' staat van tragen

(Vervolg op pag 21, kol 1)

...eene grot waarin vele beenderen en hoofdschedels van Indianen gevonden worden...

...en kwamen aan het zeestrand waar een langwerpige steenklomp afgezonderd staat...

...men zou er het wolvenhol in de Freischutz verwachten...

...dit dal kan voor het vruchtbaarste des eilands gehouden worden...

...de streek is hier alles behalve lagchend...

In de voetsporen van...

(Vervolg van pagina 19)

en onderdrukten groei. Zoo over hoogten en door laagten rijdende, en links en regts, voor en achter zekere uitgestrektheid lands ziende, zou men gelooven op eene grootere plaats te wezen, dan welke 6 uren lang en 2 breed is; maar men moet bedenken, dat deze uren hemelsbreedte zijn, en dat de slangenloop der wegen en de oneffenheid des gronds van heuvels en dalen, vooral wanneer men te paard rijdt, en echter nog langzamer voortkomt, dan wanneer men te voet gaat, de afstanden grooter doen schijnen dan deze inderdaad zijn.

Eindelijk dalen wij nog eens af, en zijn aan de noordkant, juist daar, waar de fontein is. Zij stroomt het geheele jaar door, ook als het in geene 6 of 8 maanden geregend heeft. Het maakte een' vreemdsoortigen indruk op mij in dit wilde en woeste oord aangenaam verrast te worden, door den aanblik van een' prachtvollen, weligen en immer frisschen plantengroei, door de geurige uitwaseming der planten en der limoen- en oranjeboomen, en door het lieflijk gekweel der vogelen, die gaarne de naakte rotsen verlaten, om aan de fontein frischheid, schaduw en voedsel te vinden. Zoo iemand zich geheel van de wereld onttrekken, en deze afzondering sterk gevoelen wilde; indien iemand zich gaarne beurtelings door wilde en sterke en zachte en lieflijke aandoeningen geslingerd zag, bijvoorbeeld, een dichter of romanschrijver, hij zou in deze oord een allergeschiktst verblijf aantreffen. Tusschen het zeestrand en den groenen hof stonden twee woningen, welke tot de orde der hutten behooren. In eene derzelve woonde de opziener. In de andere hingen wij onze hangmatten op, en maakten ons te huis".

Grotten

"Den volgenden dag, gingen wij, voorzien van fakkels, in eene der grotten of onderaardsche holen, welker ingang aan den steilen rotswand is, die eens tot eene zeewering gediend heeft, en zich als een muur langs het noordelijk strand uitstrekt.

Die nooit zulk een grot bezocht heeft, staat verwonderd op het zien van eene hooge en groote zaal, aan welker einde nog niemand geweest is, vol van onregelmatige zuilen, onderscheidenlijk gekleurd, grijs, graauw, aschkleurig, somtijds ook doorschijnend als kristal, vol van verschillende op gelijke gekleurde figuren, die men, door de verbeelding een weinig geholpen, gewoon is te vergelijken bij een kanonstuk op zijn rolpaard, bij een' predikstoel met een voorlezersbankje, bij een' slapenden leeuw, bij eene draak, enz.

Aan de wanden der grot, die ik bezocht heb, zijn talrijke figuren in den vorm van hanepooten, waarmede de kinderen oudtijds op de school het schrijven pleegden aan te vangen. De hand, die ze hier neerschreef, was die van een' geoefende; de regte lijnen en hoeken en de zuivere omtrekken dier figuren doen zien, dat zij niet gemaakt zijn op de wijze, waarmede iemand, die niet schrijven kan, gewoon is een merk te maken, dat voor zijne naamtekening moet dienen; zij schijnen door hare eenzelvigheid de aantekeningen geweest te zijn van het verloop des tijds, of van gebeurtenissen, welke in het huiselijk of openbaar leven der oude Indianen plaats vonden. Derzelver kleur is van eene donker roode of bruine verfstof, waarschijnlijk den oker, die, volgens de mededeling der ingezetenen, geene de minste verandering heeft ondergaan, van dat de eerste Europesche bezoekers dezelve opmerkten.

Intusschen, dewijl het verscheidene denkbeelden en vragen ons voor den geest brengt, en doet zien, dat de eens hier wonende Inianen eene hoogere mate van beschaving bezaten dan wij, zonder het aanwezen dier **Hieroglyphen**, zouden vermoed hebben".

Goud

Ds. Bosch bezocht Aruba juist in de tijd dat er goud gevonden werd. Hij vertelt het verhaal van de twaalfjarige Willem Rasmijn, "een Indiaanschen jongen", en maakt ook zelf een excursie in die richting...

"In het daaropvolgende jaar ging ik mijn gewoon bezoek op Aruba volbrengen, en natuurlijk de goudplaats bezigtigen. De **Rooifluit**, waar men toen nog van 's Landswege werkte, was geheel van gedaante veranderd, sedert ik dezelve in het vorige jaar, naar de fontein gaande, was langs gereden. Het zag er daar uit, als of de Mongolen onder Dshengischan, op hunne wandeling uit Azia naar Europa, in het voorbij gaan eene stad het onderste boven gekeerd hadden. Het oord, dat ik vroeger als zoo bar en somber beschreef, droeg thans nog daarenboven de kenteekenen van verwoesting, slooping en omkeering; overal lagen verwarde hoopen van verschillend gekleurde steenen, die men aan den grond ontnomen had, sommige bijna zwart, andere met witte kwartsaderen doortrokken; deze glinsterend als of het groote kievitseijeren waren; eenige schoon gekristalliseerd, andere zoo geelkleurig en schitterend, dat men ze boven goudklompjes zou verkiezen, indien men niet wist, wat men al met deze laatste uitrigten kan.

Behalve deze steenhopen, zag men allerwegen aarde verspreid liggen, van gele, graauwe en grijze kleur, naar mate de grondlagen geweest waren, uit welke men dezelve genomen had; de vele, groote en diepe gaten, van welke sommige weder half gevuld waren, als men naast dezelve een' nieuwen kuil delven moest, hadden het voorkomen, als of het in de ingestorte kelders waren van eene tot puin en stof verwoeste stad. Wat verder voortrijdende, kwam ik langs kuilen, waarin eenige gekleurde en zwarte lieden bezig waren, om met ijzeren koevoeten de klei kort te stooten, en aan welker rand een blanke opzigter op een' kleine stoel zat, met een' grooten stroohoed op het hoofd, en, om zich voor de sterke lucht en hitte te bewaren, het aangezigt met een doek omwonden, die echter de oogen vrij liet, om de bewegingen der werklieden te bespieden, hetwelk de aard zijner ambtsbediening vorderde.

Tekst: Wim Rutgers
Foto's: Ronald Lemminga

Bij het huisje van den Directeur komende, bond ik mijn paard aldaar vast, beproefde te vergeefs, of het hongerige beest ook biksteenen wilde eten, en wandelde met den heer Gravenhorst, die zich met een' loffelijken ijver op de geologie had toegelegd, verder in de **Rooifluit.** Dezelve loopt noordwaarts langzaam hellende af, en zal, naar mijne gissing, van haren aanvang tot den uitloop in zee, 3/4 uurs lang zijn; vlakke breedte heeft zij niet veel meer dan 40 of 50 treden, dewijl aan beide zijden de voeten der heuvels elkander naderen; omtrent het einde derzelve is een natuurlijke dam van steenen gevormd, welke veel zal bijgedragen hebben, om de goudvoerende aarde, van het gebergte afspoelende, in deze vallei te houden. Zonder eene zekere huivering, aanschouwde ik dezen dam niet, wegens het voorkomen van eene schijnbaar onlangs plaats gehad hebbende aardbeving en omwenteling in de natuur; verbazende steenklomp verschillend in gedaante, kleur en grootte, schenen hier uit den grond opgebraakt en in alle rigtingen op elkander geworpen te zijn, zoodat sommige nog bij voortduring schenen te vallen. Wij klommen langs dezen muur van steenblokken, en kwamen weldra bij den uitgang dier rooi aan het zeestrand, waar een langwerpige steenklomp afgezonderd staat. De tijd heeft in dezen eene kleine opening geknaagd, door welke de wind blaast, en een aanhoudend suizend fluiten veroorzaakt. Van hier de naam van **rooifluit**, waardoor aangeduid wordt de rooi, in welke men een gestadig fluiten verneemt.

Van het zeestrand terugkeerende, klommen wij, bij verkiezing, op de hoogste heuvelen, om van daar het gansche biksteen-terrein te kunnen overzien, en eene verandering aan onze terugwandeling te geven. Onze aandacht werd weldra opgewekt bij het zien van witte kwartsaderen, ter breedte van een' voet, welke als linten over het gebergte gespannen waren, en, over den donkeren grond, eene zonderlinge vertooning opleverden; doch langs de top van eene der voornaamste hoogten gaande, werden wij beiden door een zeer opmerkelijk verschijnsel getroffen: op omtrent 20 treden van den top, op een' donkeren met aarde bedekten grond, zagen wij een helder glinsterend stukje goud voor onze voeten liggen, dat blijkbaar door eene even merkbare kleine watergeul van nog hooger afgevoerd was. Wij namen het op, en te huis komende, bevonden wij dat het 3/4 ons zwaar was. De heer Gravenhorst besloot het niet bij het andere goud te voegen, maar afzonderlijk in een' brief te doen, met aanduiding der plaats, waar het gevonden werd, welken brief ik, op Curaçao teruggekomen, aan den Gouverneur aldaar overhandigd heb".

...naar dien Hooiberg ging in later tijd mijne gewone middagrid...

...vindt iemand op zijn grond vuilnis, hij kan rijk worden; vindt hij zilver, hij wordt arm; maar vindt hij goud, dan stort hij in het verderf... stond hier de houten en beweegbare woning van de directeur der goudmijn?...

Season's greetings

Santa says and we do too: "Wishing the merriest to all of you!"

Thanks for your patronage

Arubaanse CATERING SERVICE JOSSELYN NOBREGA

At your service in 1984

Greetings

Wishing you happy holidays

Thanks for your patronage

Botica del Pueblo

Nassaustraat - Oranjestad

TRIUMPH ADLER *dealer,*

tesamen met zijn administratieve en technische staf wensen U allen

ZALIG KERSTFEEST en VOORSPOEDIG 1984

Tieleman's - Antomac N.V.

Aruba - Curacao

A Joyous Christmas to you!

To you our customers, at this very festive season, we wish all blessing

Happy New Year!

Thanks for your patronage.

WHITFIELD'S

- Bucuti Menshop in Holiday Inn
- Ladies & Menshop in Aruba Caribbean Hotel
- Boutique Riba Ruba in Americana Hotel

Merry Christmas & Happy New Year

Thanks for your patronage.

HARMS BROTHERS LTD. ARUBA

Yuletide Cheer

We extend our most sincere thanks for your loyal patronage, wishing you and yours the merriest of Holidays.

Merry Christmas and Happy New Year

SAWIN N.V.

en

Hubert Salas and Co. Aruba.

HOLIDAY GREETINGS

May your Holidays be bright with joy!

MERRY CHRISTMAS - HAPPY NEW YEAR

Thanks for your patronage.

WEMA HOME & HARDWARE

San Nicolas

Merry Christmas and Happy New Year

Thanks for your patronage.

NATIONAL CAR RENTAL®

PHONE:

Headoffice:	21967 or 24641
Holiday Inn:	23768
Airport:	25451
Playa Linda:	25298

P.O. Box 150 - Oranjestad - Aruba N.A.

SEASON'S GREETINGS

We join Santa in wishing you and all your loved ones a truly joyous Yuletide.

Thank you for your patronage.

Mansur Trading Company

Oranjestad.

Wij wensen de gehele gemeenschap, doch in het bijzonder onze leden

Prettige Kerstdagen en Voorspoedig 1984

Arubaanse Vereniging voor Handel en Industrie

ATIA

ZALIG KERSTFEEST en VOORSPOEDIG 1984

Dank voor alle medewerking!

Directie en Staf

RADIO KELKBOOM

ARUBA

JOY AT CHRISTMAS

Bon Pascu y Bon Anja

Fountain of the Young

(ZEPP WEVER)

Oranjestad - Aruba

Een krans van porseleinen rozen

(kerstverhaal van Harmen Geurs)

JOSEPH KEEK MET gefronste wenkbrauwen op het vertrektijden-scherm waar de gegevens blauw oplichten in de vallende schemer. "AUA, ALM 19.15", las hij halfluid. "De taal van de electronica", zei hij tegen de juffrouw die met hem reisde. "Onze voorouders hadden er evenveel van begrepen als van babylonisch spijkerschrift".

Mary glimlachte, hij bewonderde de witte regelmaat van haar tanden. Zij vroeg: "En deze zogenaamde ijspegels, die sterren van goudpapier, die kerstballen met sleetjes en een kerstman, zal dat spijkerschrift zijn voor onze kleinkinderen, Joseph?"

"Voor ons is het al onbegrijpelijk, Mary. Een kerstman in een kerstbal, het is een traditie waar niemand meer een bal van begrijpt!".

"De airport van Curaçao doet tenminste nog iets om ons in kerststemming te brengen!" zei Sjoerd Kapenga over zijn buik heen. Hij lag languit op een bank met een reistas onder zi n hoofd.

"Dat kan wel, Sjoerd," zei Joseph, "maar hoelang wachten wij hier nu al?"

"Drie uurtjes maar, jongen. Je moet je niet ergeren. Ga ook liggen, en denk dat je in een sleetje door de sneeuw gaat".

"Ik denk alleen dat ik naar mijn dochter wil, en wel zo snel mogelijk. De reis om de wereld kost mij duur genoeg".

"De wereld.... Die is rond als een kerstbal, en je bent er bijna".

"Bijna is nog niet helemaal".

"Je bent als alle vaders".

"Hoe dat?"

"Ze zijn gek op hun dochters".

"Nou, en?"

"Dochters kosten geld. Waarom leg je je niet neer bij de feiten. Ga lekker rusten, het is nog geen zeven uur!"

"Voor zo'n dure ticket konden ze tenminste een vlotte verbinding verzorgen. Nu de Onafhankelijkheid een feit is zou je dat verwachten....."

"Verwachten! Ik heb uitgerekend dat elk uur van onze vakantie ons vijf gulden kost."

"Dan mocht de KLM wel gemakkelijker stoelen invoeren op de lange vluchten, dan hadden wij tenminste kunnen slapen".

"Moet je mijn bénen zien," zei Mary, "ze zijn kompleet opgezwollen van dat zoute eten".

"Jullie zijn te lang in Holland geweest", grijnsde Sjoerd, "jullie klagen, jullie genieten niet. Ga toch onderuit, jij ook, Mary. Een vrouw die moe is krijgt rimpels en dikke enkels".

"En een man die zijn tijd verdoet met liggen krijgt een dikke buik. Waren we maar op Aruba".

"In Friesland", zei Sjoerd mijmerend, "in Friesland waar ik geboren ben, daar waren wij aktief..... Vroeger had je sneeuw, de hele winter lang. En dan maar arreslee rijden met een paard ervoor. Vader stond achterop met de leidsels, wij zaten voorin met rode wangen".

"Wij záten," herhaalde Joseph hatelijk, "noem je dat aktief?"

"Hij denkt aan de kerstman en zijn sleetje," zei Mary, over haar enkels wrijvend.

Sjoerd vervolgde. "De wereld was voor ons, kinderen, niet groter dan een kerstbal, waar wij midden in reden. Als het paard moe was, stopten wij op het ijs en dronken warme chocolademelk".

"Je hebt het maar over eten en drinken!"

"Zal ik je wat zeggen, Joseph? Ik vind je negatief," zei Sjoerd terwijl hij overeind kwam. "Je moet van de nood een deugd maken, jongen. Laten we iets drinken. Mary, kom je ook?"

Mary kwam, samen gingen ze naar de bar naast het raam dat uitzag in de aankomsthal waar kleine jongetjes met grote ogen naar binnen keken om een glimp op te vangen van de grote wereld van reizigers en kerstversiering.

"Twee bier voor deze dame, en mij", bestelde Joseph.

"Eén chocomel voor mij," zei Sjoerd.

"Wat zijn de Friezen toch een koppig volk," spotte Joseph.

"Ziedaar de kracht van het vooroordeel. Je zegt wat iedereen zegt, zo kunnen we nog uren doorgaan".

"We hèbben ook uren om door te gaan".

"Negatief, mijnheer Vooroordeel. De Friezen zijn koppig, de Hollanders pichiri, de Antillianen gastvrij....."

"Dus ik betaal de vertering", zei Mary met nadruk. "De mannen praten, maar de vrouw betaalt, zo is het leven".

"Kijk daar een opgetuigde kerstbal komen," zei Sjoerd, met de elleboog Joseph aanstotend. "Die dame zal wel naar Rotterdam gaan voor zaken....."

"Nu zie je wie de vertering betaalt", zei Mary. "Jullie mannen willen niet anders. De Onafhankelijkheid heeft jullie nog steeds niet afgeleerd te discrimineren".

"Mary", zei Sjoerd, "als je boos bent krijg je nog meer rimpels, en ik was juist tot de konklusie gekomen dat je een mooie vrouw bent!"

"Vertel jij me nu eens wat jij op Aruba gaat doen," vroeg Mary.

"Hij? Kèrstballen verzamelen!" zei Joseph met een schouderophalen. Maar Sjoerd boog over de tap, serieus opeens. "Ik ben van de watervoorziening, dat is mijn werk. Wij leggen installaties aan over de hele wereld. Ik ga het BC adviseren voor nieuwe turbines, en zo....."

"Aha," zei Joseph. "Hij adviseert voor het drinkwater, maar zelf drinkt-ie chocolade. Het verschil in kleur zal niemand opvallen!"

"Praat me niet van kleurverschillen," glimlachte Mary, terwijl ze Joseph over de kin streek. "Jij bent blank, ik ben donker. Of valt je dát ook niet op?"

"Zo zalig met mijn ogen dicht voel ik alleen, zonder te zien".

"Vrede op aarde voor mensen van een goede wil!" zei Sjoerd, zijn papieren cup legend in één teug. "Eén van de drie koningen was ook donker".

"Je kon een dominee zijn", zei Mary, "in plaats van een waterdrager".

"Mijn vader was een dominee," zei Joseph, zijn ogen openend. "Hij heeft jaren op Aruba gestaan".

"Aha, nu beken je kleur", lachte Mary. "Wanneer was dat, Joseph?"

"In de woelige jaren dat Aruba onafhankelijk werd. Ik groeide daar op. Mijn vader hield van Aruba, ik heb die liefde van hem geërfd".

"Hij was een mens van goede wil", zei Mary. "Ik kom van Curaçao, ik heb ook daar goed van hem horen spreken".

"Dan moeten die daar te kwader trouw geweest zijn", zei Sjoerd. "Geen Ju di Korsou spreekt goed van een Arubaan".

"Je loopt achter. Na de Onafhankelijkheid is dat veel veranderd. Mensen van goede wil zijn immers overal".

"Zeker, dominee. Ik denk dat deze dame op het vervolg van je levensloop zit te wachten".

"Wij gingen naar Holland terug, maar de banden met Aruba bleven. In Hotel Babylon leerde ik een Arubaans meisje kennen. Je weet wel, in Den Haag, waar vroeger het Aruba-Huis was. Ik trouwde met haar, maar ons geluk duurde kort. Zij overleed toen wij een half jaar op Aruba waren. Een dronken man veroorzaakte een botsing. Hij leefde, maar zij stierf. Dat was ook in de kersttijd. Wij hadden één dochter die zelf alweer kinderen heeft".

"Hotel Babylon...." mijmerde Sjoerd. "What's in a name. Ik ben getrouwd met een vrouw van de Bovenwinden. De Antillen zijn een Babylon dat in deze tijd gereduceerd wordt tot een kerstbal".

"Je hebt gevoel voor symbolen", knikte Joseph. "Babylon in een kerstbal" — een mooie titel voor een kerstverhaal. Ik heb kleinkinderen, die verwachten zeker dat ik ga vertellen".

"Ik verwacht dat je verder vertelt!" zei Mary. "Maar laat mij eerst afrekenen. Ober, de rekening, alstublieft!".

"Maria zorgt voor Jozef," zei Sjoerd spottend. "De geschiedenis herhaalt zich!"

"Het vervolg is gauw verteld, Mary. Het BC was mij ter wille vanwege mijn vader. Ik kreeg een baan als leraar geschiedenis, maar ik hertrouwde niet. Toen mijn dochter zeventien was ben ik teruggegaan naar Holland, zij ging studeren in Caracas, nu is zij met een Colombiaan getrouwd die arts is op Aruba".

"Zie je wel wat een Babylon het is, geliefde kerstballen?" zuchtte Sjoerd. "Het houdt nooit op met de kruisbestuiving!"

"En je vader", vroeg Mary, "is die in Holland gebleven?"

"O nee, dat hield hij niet uit. Toen enkele jaren na de Onafhankelijkheid berichten kwamen van verslechterende verhoudingen tussen Aruba en Curaçao is hij met moeder teruggegaan. Hij was een vredelievend mens, hij wilde zijn steentje bijdragen voor een goede verstandhouding. Een week na de Dag van de Wijsheid die de vrede bezegelde is hij overleden. Hij en moeder liggen op het kerkhof aan de Boerhaavestraat. Mijn dochter en ik gaan een krans van porseleinen rozen leggen op hun graf".

Sjoerd zei: "Als ik niet voor schoon water zorgde, was er niet dat heerlijke bier, waarvan jullie zo'n heidense hoeveelheid gedronken hebben, en dat jullie tongen heeft los gemaakt".

"En dat ik heb betaald, net als die drab die jij prefereert boven je heldere water, mister waterman!", zei Mary.

Joseph stond te kijken met gestrekte hals. "Hé zeg, zijn dat niet de reizigers voor Aruba die instappen daar?"

"Dat kan niet," zei Mary, "want dan roepen ze dat toch om? De vlucht naar Bonaire is ook omgeroepen, daarnet".

"Juffrouw," begon Sjoerd vriendelijk tegen het meisje dat bij de uitgang stond. "De vlucht naar Aruba, is dat hier?"

"Ja meneer, maar u moet voortmaken, de plane vertrekt".

"Maar u hebt niets afgeroepen. En waar is het bordje?"

"Dat is al weg. U bent laat, mijnheer". Sjoerd rende om de tas te halen waar hij op gelegen had, al scheldende en foeterende. Joseph en Mary keken toe. "Kijk hem rennen", zei Joseph, "om de aansluiting tussen Aruba en Curaçao niet te missen".

"Het vergt nòg een Dag van de Wijsheid om hem het schelden af te leren!" zei Mary.

***

De kaarsen brandden in huis, aan de daklijst flonkerden de feestlichtjes bont tegen de tropenhemel. Aan de overkant van de straat verhieven de kadushi's hun armen boven het straatvuil dat de wind in hun stekels had gewaaid.

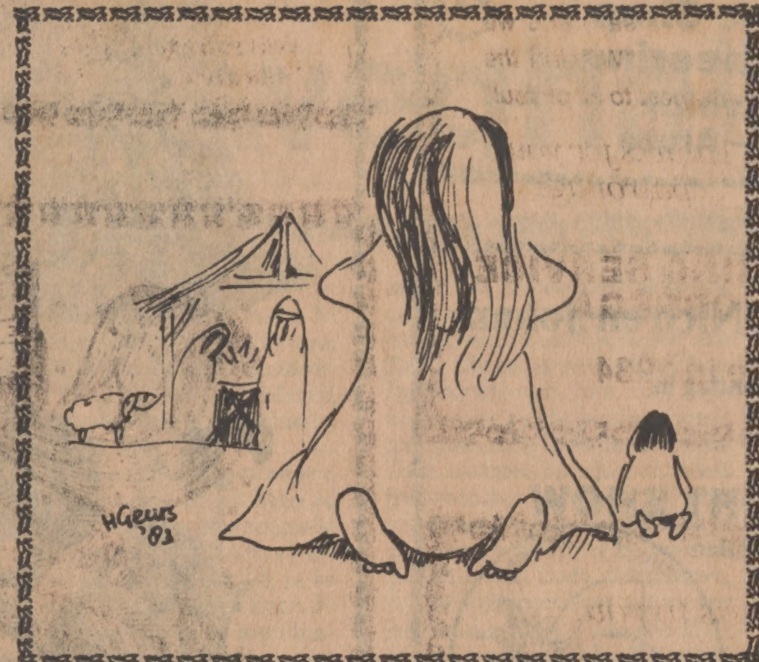
Het was het uur van het Verhaal. Joseph zat in zijn vertelstoel, de kinderen stonden om hem heen. José, de oudste, met de ogen ernstig in afwachting, dan Mario, nog bezig zijn speelgoedbeesten uit te stallen bij de kerststal, en Josefientje, blond, de blauwe oogjes groot boven een giraf en een speelgoed-leeuw die zij in haar armen hield.

"Abuelito, wanneer ga je nou vertellen?" drong José.

"Direkt, jongen, als de gasten er zijn," antwoordde Ana, hun moeder. Mario zei: "Even wachten, beesten!" tegen de kudde die rond de kerststal stond waar het Kindje Jezus sliep. Bij de deur zette hij de os en de ezel. "El buey, el asno por aquí..." Zijn zusje Josefien zette de giraf en de leeuw tussen de schapen. Dat kán als Jezus is geboren.

Alles was klaar, de gasten kwamen: Sjoerd het eerst met een kus voor moeder Ana, een hand voor Miguel, haar man, en armen vol pakjes voor de kinderen. Achter hem Mary met bloemen en een speeldoos. "Wij komen maar even, wij willen écht niet storen".

De kinderen drongen tegen Josephs knie: "Abuelito, toe..." En Joseph begon: "Het Kindje Jezus was geboren in de stal. Kijk, Maria heeft Hem in de krib gelegd, en Jozef staat ernaast. De os en

de ezel lopen naar de deur, bang dat het de goede deur niet is. De os zegt: "Zie je die ster? Hij komt dichter bij.... Wat schittert hij mooi, hij verwarmt mijn stierehart!"

"Het hart van een stier!" zei de ezel. "Wat heeft dát nou te maken met de grote dingen die hier gebeuren!"

"Zeg wat je wilt," antwoordde de os, "maar die ster komt deze kant op!"

Meer dieren kwamen bij de stal, en vroegen: "Zeg os, hé, ezel, wat is hier gebeurd?"

De ezel zei: "Daar vraag je me wat. Ik kom hier om te kijken, niet om iets uit te leggen!"

"Kom!" zei Jozef, Jezus' vader, "aan de kant jullie. Zie je niet dat jullie in de weg staan?"

De dieren gingen aan de kant om de Koningen door te laten. Het waren er drie, één van hen, die geheel zwart was, vertegenwoordigde Afrika. De ezel hield hem eerst goed in de gaten, want hij kon maar niet geloven dat hij met goede bedoelingen kwam. Maar toen de zwarte koning die een beetje bijziend was, zich over het Kind Jezus boog, weerkaatste hij op zijn glimmende huid het beeld van het Kind, en dat met zoveel eerbied en vergeten van zichzelf, dat het hart van de os ervan smolt. Hij zei tegen de ezel. "Wat een goede man is dat.... Zoiets kunnen de andere koningen niet, hij is de beste van de drie!"

De os betrapte er de ene blanke koning op dat hij stro uit de krib trok, dat hij biddend in het koffer stopte. Alleen de zwarte koning wilde niets nemen. Hij legde aan de krib een krans van porseleinen rozen".

"Die droeg hij eerst in zijn haar!" zei Josefientje.

"Die hoef je geen water te geven!" verklaarde Mario.

"Dat kon het Kindje niet, daarom kreeg hij porseleinen rozen", zei José.

"Oooh!" riep Josefientje. "Die krans heeft Abuelito in zijn koffer. Die heeft hij van Jezus weggepakt, net als die ene koning met dat bosje stro!"

"Het werd bedtijd", vervolgde Joseph. "De drie koningen gingen slapen, rustig naast elkaar, als stenen beelden op een praalgraf. Hun ster scheen hoog in de lucht, en in de diamanten van hun kronen.

"Ongemakkelijk, hoor!" fluisterde de ezel, "zo te slapen met je kroon op. Die harde dingen zitten net zo in de weg als ouw horens. Nee, geef mij dan mijn zachte oren maar, al zijn die ook wat lang...."

HET GEBED VAN DE OS

Toen de os dat hoorde, ging hij in een hoekje liggen, en bad: "Hemels Kind, beoordeel mij niet naar mijn uiterlijk, dat ik lomp ben, en ongekamde haren heb. Deze horens, weet u, zijn alleen maar voor de sier, ik heb ze nog nooit echt gebruikt. Jezus, geef een beetje licht over al de armoede en verwarring in mij, leer mij een beetje zachtheid, zoals uw armpjes, en uw kleine voetjes...."

HET GEBED VAN DE EZEL

Toen de ezel dat hoorde ging hij staan en bad aldus: "Rijezels, pakezels, wat wordt het leven prachtig mooi. En ook stukken makkelijker, dank zij u, klein Manneke. Mijn baas gooit mij geen stenen meer naar de kop, heuvels en dalen bestaan niet meer. Zou een goed stuk effen land niet een paradijs zijn voor iedereen? Maar Heer, waarom heb ik zulke lange oren, en heb ik geen háren aan mijn staart. Waarom zijn mijn hoeven zo klein, en heeft mijn stem de kleur van een onweer? Maar dat is misschien niet iets definitiefs.....?"

Door de tussenkomst van de os en de ezel vroegen de andere dieren Jozef, of zij het Kind mochten zien. Het mocht, een renpaard werd erop uitgestuurd om ze te halen.

De giftige dieren kwamen het eerst. De slangen brachten de takt op om de Maagd niet aan te kijken. Zij deden boete door zo ver mogelijk in een boog om haar heen te glijden. Naar buiten gingen zij met zoveel waardige kalmte alsof het duiven waren.

Er waren ook dieren zo klein, dat niemand kon zeggen of zij al binnen waren, of nog buiten. Jozef wachtte een uur om zeker te zijn, toen liet hij de honden binnen. Die vroegen verwonderd waarom zij als huisdieren niet meteen waren toegelaten, en de os en de ezel wel. Iedereen aaide ze bij wijze van antwoord over de kop. Kwispelend van tevredenheid trokken zij zich daarna terug.

Aan de reuk merkten de dieren de nadering van de leeuw, een geur veel sterker dan die van de wierook en myrre van de koningen. Daar was hij. Hij kwam binnen met zijn bos manen waar nooit een andere kam doorheen was gegaan dan de woestijnwind. "Ik ben maar een leeuw," bromde hij, "ik ben alleen maar de koning der dieren". Zijn grootste zorg was om niets om te gooien. "Pardon, klein Kindje", zei hij, "waarom ben ik ook zo groot en zo sterk? U weet dat ik nooit een mededier gegeten heb als ik geen honger had. Wij hebben geprobeerd om gras te eten, maar dat krijgen wij niet door de keel". Toen boog hij zijn enorme kop in een explosie van manen en lokken, en neigde zich triest op de harde grond. Er viel even een stilte die pijnlijk was.

Toen liet de giraf zijn poten zien in de omtrek van de deur, en iedereen was het erover eens dat dàt telde alsof hij bij de krib was geweest.

Zo ook de olifant die aan de drempel knielde, en zacht zijn slurf naar binnen stak. Het uiteinde hield hij op om te gebruiken als wijwater-bakje.

Een schaap met een enorme vacht stond erop ter plaatse geschoren te worden, maar zij lieten hem zijn vacht onder hartelijke dank.

De vissen die niet konden komen, omdat zij in de stal niet in hun element waren, hadden als afgevaardigde een meeuw gestuurd.

Een mol kwam vertellen dat ook die dieren onderweg waren die nog niet ontdekt zijn, die wachten op een naam in de aarde waar het altijd nacht is zonder ster of maan, of wisseling van jaargetijde.

Je kon in de lucht de vleugelslag voelen trillen van miljoenen dieren die woonden aan het andere eind van de wereld, van insecten die toch op weg waren gegaan op hun korte pootjes, van dieren zó klein dat zij niet meer dan een méter per uur af konden leggen. Dieren die zó kort leefden dat zij nooit verder zouden komen dan vijftig centimeter — en dat alleen als zij veel geluk hadden.

Even voor zonsondergang gebeurde een ongeluk. Jozef die moe was van al dat verkeer regelen trapte op een kruisspin. De dieren schaarden zich om de vochtige plek van wat de spin was geweest, en moeder Maria legde om hem heen de krans van porseleinen rozen...."

"Dat gaan wij óók doen!" riep Josefientje. "Op het graf van uw abuelo!"

En Joseph vervolgde: "Die nacht stond het sterrenbeeld van de Stier hoog aan de fluwelen lucht. Op de hoornen van de os flonkerde het licht als grote parels. Naast hem sliep de ezel, de lange oren slap van vertrouwen. Alle dieren sliepen in het rond, ook de kruisspin sliep. Hij was de enige die binnen lag, bij Jezus, Jozef, en Maria. Zijn vertrapte lichaam had een kroon — van porseleinen rozen.

Gezegende Kerst!
HARMEN GEURS

Miep Diekman over haar Antilliaanse jeugdboeken

"Ik heb het voor de poten van de duivel moeten weghalen"

Miep Diekmann, in 1925 in het Nederlandse Assen geboren, is met haar ongeveer 60 boeken, de vertalingen ervan in meer dan vijftien landen en tien literaire prijzen, één van de heel produktieve en meest gewaardeerde auteurs van kinder- en jeugdboeken. Van deze boeken gaat een twintigtal over de Nederlandse Antillen, waar Miep in haar jeugd vier jaar woonde als oudste dochter van de politie-commandant. In 1958 kwam ze hier terug, evenals in 1969. Daarna kwam ze vrij regelmatig hier. Sinds 1981 verblijft Miep Diekmann enkele maanden per jaar op Aruba.

Ik vind dat je in je vak moet bijblijven. Ik kan niet afgaan op wat ik in Nederland in de kranten lees of op de televisie zie. Je moet regelmatig in een gebied terugkomen. Ik had natuurlijk die binding hier toen met het coachen van Diana Lebacs en Sonia Garmers. Maar ja, dan zat je iedere keer zes weken hier. Je was helemaal ontregeld door het reizen en door het harde werken. Toen heb ik op een gegeven ogenblik besloten: als ik een paar maanden daar ga zitten en ik neem wat werk mee, eens kijken hoe me dat bevalt. Ik heb natuurlijk altijd werk aan vertalingen en andere dingen, wat ik hier ook kan doen.

Dus toen ben ik op eigen kosten hier naar toe gekomen. Omdat op Aruba nog geen auteurs van jeugdboeken in Nederland geplubliceerd hebben, wou ik eens kijken of hier misschien iets zit. En ik heb ook voor Aruba gekozen door het enthousiasme dat ik merk bij het onderwijs en bij de kinderen op school, waar ik lezingen houd.

In 1971 publiceerde je ***De dagen van Olim****; daarna kwam je vier jaar later met* ***Dan ben je nergen meer****, dat op Sint Vincent speelt. Pas in 1982 verscheen* ***Geen enkel verdriet duurt honderd jaar****, waarin o.a. eerder verschenen verhalen staan. Betekent dit dat je nu minder over de Antillen gaat schrijven of helemaal niet meer?*

Nu er auteurs van de Antillen zelf gaan publiceren, met name op Curaçao, moet ik niet meer met boeken komen, want ik vind het een beetje een oneerlijke concurentie. Ik heb bijvoorbeeld op Curaçao in de boekhandel gehoord: ja, als dat boek van Miep Diekmann twintig gulden kost! Maar dat en boek van Diana of Sonia ook twintig gulden kost. Wat verbeelden die meiden zich wel!

Dan denk je, ja, ik heb een naam, ik ben bekroond, een deel van het publiek is snobistisch en zal misschien eerder een boek van mij kopen dan van Antilliaanse auteurs. Ik heb wel wat op gang gebracht en ik heb belangstelling gewekt met die boeken, voor de Antillen en Antilliaanse schrijvers. Laat die auteurs nou maar eens laten zien wat ze kunnen. En dan hoop ik dat hun werk ook echt een stimulans voor anderen is. Ik merk op Aruba, dat er toch mensen naar je toe komen die al tijden voor zichzelf blijken te schrijven. Ik kan er verder nog niet veel over zeggen, maar we hopen dat het wat wordt.

Dat wil niet zeggen dat ik nooit meer iets over het Caribisch Gebied schrijven zal, maar ik heb zoveel andere thema's.

Aan het eind van de jaren zestig heb je met Frank Arion in zijn tijdschrift ***Ruku*** *gediscussieerd over het ontbreken van Antilliaanse jeugdliteratuur.*

Ik heb toen gezegd: ik geloof niet in het sociaal bewustzijn van jullie auteurs, want jullie laten allemaal je jeugd stikken, op Elis Juliana, Pierre Lauffeur en Sonia Garmers na. En Hubert Booi, van Aruba. Is dat nu veranderd, na bijna vijftien jaar?

Nu komen ze allemaal met verhaaltjes voor kleine kinderen, maar wie schrijft er voor tieners? Dat zijn Diana en Sonia geweest! Wie schrijven er voor degenen, die in de puberteit in de knoop raken? Het lijkt wel alsof ze allemaal voor een beetje kleine debieltjes schrijven: het moet allemaal makkelijk. Het wordt aangepast aan de schooleisen, en niet aan de literaire.

Sonia wordt nu verweten dat ze in het Nederlands publiceert, maar Sonia zegt: ik heb tien jaar, vijftien jaar in het Papiamentu geschreven. Wie kocht het? Mijn eerste officieel uitgegeven boek door Van Dorp lag er vier jaar! Het kostte vier gulden en geen hond kocht het.

Sonia is één van de eesten geweest! En zoals Sonia nu al die verhalen voor een deel heeft uitgewerkt in **ieder diertje z'n pleziertje**.. Ze is een aantal van die verhalen ook aan het uitwerken in het Papiamentu. Dan zeg je: daar lag het materiaal, maar wie heeft er wat mee gedaan?

Ik vind juist die periode tussen je dertiende en je zeventiende zo belangrijk. Je leest nog geen romans. De wereld komt als een chaos op je af. Wat ik hier van die kinderen te horen krijg, over problemen waarmee ze zitten en waarover ze in deze toch wat schijnheilige maatschappij niet kunnen praten. Die kinderen zijn niet achterlijk. Er is geen verschil tussen kinderen op Nederlandse, Duitse, Tsjechische en Belgische scholen, of hier. Je bent allemaal aan het volwassen worden en je zit met een universeel probleem van het volwassen worden. Dat uit zich op de Antillen een beetje anders dan in Nederland of Duitsland, maar dat is niet de hoofdzaak.

Díe auteurs moeten we krijgen, die binnen een romanconstructie dit proces kunnen begeleiden. Het blijkt moeilijk, want allemaal beginnen ze op de Antillen met gedichten. Het is kort, kort, kort...Er wordt wel gedácht over verhalen of een boek schrijven, en nog meer over gekletst. Kijk, bij een uitgeverij komt iemand met een idee. Dan zeggen we: schrijf het maar op, dan zien we het wel.

De grote moeilijkheid is de vaktechnische training, het volhouden, het geloof in je zelf hebben. Begin maar! We hebben allemaal moeten beginnen. Het begin is doorslaggevend, want als je eerste boek er is, ga je vanzelf aan je tweede en je derde beginnen, want je wilt het steeds beter doen.

Maar de mensen hier moeten zo verschrikkelijk veel overwinnen. Het is hun eeuwenlang bijgebracht dat ze niks kunnen, dat ze lui zijn. Ze zitten altijd met die prestatiedwang van 'is het wel goed?'.

Kunst is universeel, over grenzen en rassen en alles heen. Dat moet je als auteur kunnen accepteren. Maar wanneer een auteur hier het eigen Antilliaanse leven tot onderwerp neemt, is het grote probleem dat hij van zijn eigen mensen vooral geen kritiek mag hebben. Hij moet alles de hemel in prijzen. Gevolg? Dat die schrijvers ook nooit professioneel worden.

Wanneer jij als auteur niet tegen kritiek kunt op je vak, hou dan maar op. De auteurs hier zijn niet minder, maar ook niet meer dan die in andere landen. Wíí hebben toch ook van alle kanten kritiek? En dat vind ik een punt dat zo moeilijk hier geaccepteerd wordt.

Hoe ben je zelf begonnen?

Mijn eerste Antilliaanse boek was **Panadero Pan** van 1947. Ik weet niet meer precies wat er in staat; het is heel gek, ik heb het nooit meer gelezen. Je kunt het vergelijken met **De dagen van Olim.** Dezelfde elementen zaten er al in. Maar ik was toen nog niet teruggeweest op Curaçao. Ik heb dat boek geschreven toen ik een jaar of twintig was. De oorlog was net afgelopen, ik had zuiver mijn kinderherinneringen...

Ik kreeg het verzoek van een uitgever om te schrijven: jij komt net van school, jij komt van West-Indié.

Miep Diekmann in 1969 op Curaçao met Angel Salsbach

Maar ik had het vak niet in mijn vingers. Ik miste het vermogen tot compositie: wat wil ik zeggen en hoe druk ik het uit. Het moeilijkste is niet, wat zet ik erin, maar wat laat ik eruit. Je moet een sober gegeven goed uitwerken. Ik had natuurlijk veel literatuur gelezen. Ik was een enorme Vestdijk-fan, maar ik las ook die meidenboeken. Langzaamaan ontdekte ik dat in het laatste genre de figuren types zijn, het zijn geen karakters. Ik ben in de eerste boeken uitgegaan van de gebeurtenissen; in mijn latere boeken ga ik uit van de karakters.

Ik las Vestdijk toen ik vijftien jaar was en ik wist dat ik ging schrijven. Toen dacht ik: als Vestdijk, zo wil ik schrijven. Door één zinnetje een hele situatie oproepen. Het was uit **Else Böhler, Duits dienstmeisje,** die passage over die koude-aardappelbuurt in Den Haag in de crisisjaren; en die student die zich zo ergert aan zijn moeder, omdat ze heel demonstratief alle schalen leegschraapt en dan de lepel aflikt en terugzet. Toen dacht ik: dát, zo wil ook schrijven, maar dan eenvoudiger.

Ik heb alles van Vestdijk gelezen; ik kon het uitspellen. Ik wist wel wat ik wílde, maar ik wist niet wat ik kón. Het was het probleem van: hoe druk ik het uit? Het komt verkeerd over, het staat er niet zoals ik het wil. Dat stuk enorme machteloosheid. En je kon bij niemand terecht. Voor kinderen schrijven leek iets minderwaardigs. Vrijwel niemand had er zich serieus in verdiept.

Je zegt dat je denkpatroon Westindisch is, terwijl Carel de Haseth schrijft dat het Antilliaanse karakter van veel jeugdliteratuur van Nederlandse auteurs die over Curaçao schrijven, eerder herkenbaar is voor Nederlandse kinderen dan voor Antilliaanse.

Mijn denkpatroon is beïnvloed geweest door mijn Westindische opvoeding. Juist die sterk gevoede emotie tijdens mijn opvoeding, dat wou ik centraal stellen, en toch de feiten laten kloppen. Begin er maar eens aan als je maar net twintig bent: emotie zo centraal stellen zonder dat je uitglijdt. Het was iets nieuws in de jeugdliteratuur. Ik zeg nog altijd dat dat voor mij toch het Antilliaanse element in mijn boeken is. Juist omdat het hier een vrij hypocriete maatschappij is: je mag niet tonen hoe je je voelt, wat je denkt, zijn onderdrukte emoties veel sterker dan bij ons in Europa. Dat is blijven hangen.

De doorbraak kwam in 1956 met ***De boten van Brakkeput****?*

Toen ik vier boeken gepubliceerd had, op mijn zevenentwintigste, ben ik vier jaar gaan zitten om jeugdliteratuur te analyseren, tenminste wat er verschenen was, om zicht te krijgen op mijn eigen werk: wat wil ik en wat doe ik nu fout?

Toen zag ik de fout: je moet niet van de gebeurtenissen uitgaan, maar van de karakters. Ieder karakter moet op zijn manier blijven reageren en spreken. Ieder karakter heeft zijn eigen logica, en dat moet je een heel boek door volhouden. Dat was het echte werk dat je verzette. Daarom kan ik het ook met dat coachen aan de mensen duidelijk maken, want ik heb het zelf voor de poten van de duivel moeten weghalen. Toen ben ik in 1955 begonnen met **De boten van Brakkeput.** Dat is het resultaat van vier jaar zelfstudie over literatuur en kinderboeken.

Hoe 'Antilliaans' is je werk?

Ik zit met het probleem dat ik zowel voor de kinderen hier schrijf, voor wie het Antilliaanse herkenbaar is, als voor Europese kinderen voor wie het Antilliaanse niet herkenbaar is. Ik kan nooit extreem Antilliaans gaan schrijven, want dan hebben die kinderen in Europa er geen contact mee.

Ik ben er van uitgegaan dat de groei, vrij universeel is. Als jij bijvoorbeeld strenge ouders hebt, onderga je dat allemaal op dezelfde manier. Of die ouders nu Antilliaan zijn of Nederlander; alleen zullen de Antilliaanse vaders misschien hun riem gebruiken en de Hollandse vaders hun handen. Dat is secundair.

Wanneer ik in Nederland de Antilliaanse boeken in een schoolklas behandel en voorlees, hebben de kinderen toch moeite met het Antilliaanse leefpatroon. Daar komen de vragen over. Als ik hier op Aruba in de klassen erover spreek, merk ik dat de kinderen met een half woord begrijpen waar je het over hebt.

Wij eisen dat een kind van A tot Z een boek snapt. Dat is onzinnig! Die eis wordt aan geen enkele volwassene gesteld. Al haal je maar één passage uit een boek waar jij wat aan hebt... Dat doen volwassenen toch ook?

Wel merk ik dat de kinderen hier soms moeite hebben met bepaalde Nederlandse uitdrukkingen. Maar die kennen de Nederlandse kinderen ook niet, omdat ik die vaak zelf maak. Maar hier denken de kinderen dan: dat is moeilijk Nederlands, dat snap ik niet.

Ik heb altijd geprobeerd vanuit de overeenkomsten te schrijven. Als je met alle goede bedoelingen begint met de tegenstellingen, wakker je ze toch onbewust aan bij je lezer. Je hebt gewoon mensen die identieke ervaringen hebben, en naar je karakter beleef je dat anders. Ik heb een keer een brief gehad van mijn Japanse vertaler. Hij schreef: dit is voor het eerst dat ik een boek (Padu is gek) lees over een andere cultuur, waarin van de overeenkomsten uitgegaan wordt.

Dat is een beslissing die ik al heel jong genomen heb; we leven nu eenmaal met elkaar en de verschillen komen toch wel naar voren. Maar begin er niet mee.

Dat is ook de grote moeilijkheid, vooral bij het schrijven van een kinderboek.

Een kind denkt zwart-wit; dus ik moet van een zwart-wit-situatie uitgaan; dan moet ik die twee partijen laten evolueren en laten zien dat ze zoveel met elkaar gemeen hebben, dat ze samen kunnen leven, terwijl ze toch zichzelf blijven.

In ***De boten van Brakkeput*** *schrijf je niet over Curaçao, maar over Curaca met zijn hoofdstad Alonzo. Waarom?*

De hele kwestie die beschreven wordt is voor het grootste gedeelte gebeurd. De politieke vluchtelingen die losbraken, kwamen naar Curaçao. En die moesten door mijn vader gewoon op transport gesteld worden, terug naar Venezuela of Colombia. In een officiële politieverklaring heette het dan: we hebben niks gezien.

Ik dacht: hier komen misschien politieke verwikkelingen van. Ik schreef het boek in 1955. Ik heb toen gedacht: als dat boek ooit gaat lopen, verander ik die fake-namen in een herdruk. Maar er zat toen politiek erg veel aan vast, want mijn vader heeft hier aardig wat ellende gehad. Ik wilde me ook niet in een wespennest steken. Vooral op Curaçao was er een zeer nauwe betrokkenheid met allerlei opstanden en revoluties in het Caribische Gebied, al was het alleen maar dat geheime wapenzendingen allemaal via Curaçao liepen. Daar had mijn vader mee te maken. Vandaar ook dat gesodemieter op het eiland met allerlei groeperingen... Dus ik dacht: ik kijk wel uit, we hebben ons leergeld betaald.

Maar in de laatste herdruk van Brakkeput staan de authentieke namen.

Hoe auto-biografisch is je werk?

De lezer moeten kunnen merken dat ik van de realiteit uitga; dat is voor hen toch een enorme houvast als ze een verhaal lezen. **Driemaal is scheepsrecht** heb ik geschreven met de ervaringen die ik in 1958, toen ik in opdracht van de Nederlandse Koopvaarderij naar de Antillen voer, opdeed. Dat boek heb ik na publicatie in 1959 nooit meer overgelezen. Laatst bekeek ik het voor het eerst opnieuw.

Ik zag al die jongens weer voor me.. Bij de laatste herdruk heb ik dat einde een beetje uitgewerkt: over Bonaire en die vader van Dodo. Die vader is feitelijk Charly Engelhart, die met zijn schoener in de oorlog heeft gevaren en die inderdaad met die dode matroos op zijn nek heeft gezwommen. Later is hij zijn schoener kwijtgeraakt. Het is een origineel verhaal, waarin het stille van Dodo, dat schuwe, dat teruggetrokkene tegenover het luidruchtige van die Hollandse jongens staat. Het staat misschien wel sterk tegenover elkaar, maar ja, zo is het, zo zijn die Hollandse jongens.

Terwijl je schrijft heb e bij het verwerken van eigen ervaringen en dingen uit je omgeving ook je privé-lolletjes, hoor. Als je zelf niet een beetje speels aan de gang kan blijven, crepeer je gewoonweg aan dat schrijven.

Jonge lezers vinden de werkelijkheid in een boek vaak leuk. Want ze kunnen naar het strand en het wrak zien dat in **Padu is gek** beschreven wordt. Het ligt er nog. Die scène met dat vogeltje en de Surinaamse politie-agent Dofi in **De dagen van Olim**, dat is echt precies zo gebeurd.

Op een Nederlandse pedagogische academie zei een student: jij zegt altijd dat je over de werkelijkheid schrijft, maar dat boek **Dan ben je nergens meer,** dat is toch zeker fantasie!

Daar krijg je de machteloosheid van het overbrengen. Als ik het nog sterker aanzet, wordt het een belediging voor de groep die ik beschrijf.... Ben ik te zoetelijk dan werkt het niet. Daar zit een groot probleem.

Bovendien krijg je een effect dat je bij de film ook hebt. Je moet iets in een paar honderd bladzijden zeggen, wat zich in werkelijkheid in twee jaar tijd afspeelt. Daar krijgt je die verheviging van en daar vliegen dan alle critici op af, want dat is dan het ongeloofwaardige. Het is die tijdsfactor. Ik kan honderd keer in een boek zetten: en twee jaar later... Maar daar leest iedereen overheen.

Hoe is je werkwijze?

Ik schrijf sterk vanuit de emotie. Je wordt door bepaalde gebeurtenissen erg emotioneel geraakt. Buiten proporties kan je dan losbarsten als tiener. Mensen zijn bang voor emotie. Als ik aan een boek begin, moet ik het helemaal in mijn kop hebben. Ik moet het strak rationeel kunnen behappen. Het schrijven zelf is een onbewuste, zeer emotionele handeling. Na ieder hoofdstuk ga ik de tekst zeer klinisch bekijken. Maar ik ga niet, al schrijvend, die ratio en die emotie door elkaar laten lopen. Gooi het er maar uit, papier is geduldig! Daarna komt de correctie wel. Daarom moet ik het zo strak en logisch in mijn kop hebben, voor ik aan iets begin. Mijn grootste werk is altijd voor ik één woord op papier heb.

Neem mijn nieuwe boek over zelfmoord, waar ik aan bezig ben. Als ik dat niet helemaal, helemaal goed in mijn handen heb, kan ik er niet mee verder, want dan ga ik uitglijden. Het heet **Een liefde lang....**Ik hoop er één van de mooiste liefdesboeken in de jeugdliteratuur mee te schrijven, waar in de liefde het einde al zit ingebouwd. Het meisje weet dat die jongen een eind aan zijn leven gaat maken, ze weet alleen de datum niet.

Ik heb zoveel verzoeken gehad van ouders van kinderen, die een eind aan hun leven hadden gemaakt, en ook van kinderen die het geprobeerd hebben. Schrijf het boek, zeggen ze allemaal...

Het grote probleem voor mij is, dat een kind misschien met zo'n boek van mij onder zijn arm van tien hoog van de flat springt. Het wordt dan nu eindelijk toegegeven dat de zelfmoordpercentages onder tieners schrikbarend hoog zijn.

Dat is de tol die je als auteur betaalt, dat ze zeggen: goed, jíí durft het, jíí weet er wat van, jij krijgt die informatie van de jeugd.

Het zijn geen leuke boeken om te schrijven, maar ja, ik vind dat je het aan je vak verplicht bent.

Alleen, ik wil die zelfmoord niet aanprijzen en ik wil hem niet afkeuren, maar ik wil ook geen middenweg. Ik wil die zaak opengooien en laten zien hoeveel kanten eraan zitten die je misschien nooit van de psychiater hoort. Iemand die het doet is het toch al van plan; dan ben jij nooit de oorzaak maar de aanleiding, maar je krijgt het wel op je nek. Er zijn zoveel mensen die het meemaken en die zeggen: schrijf het, want je praat er töch positief over omdát je erover praat en het opengooit.

Ik verdoem niet die kinderen die het doen. Zij zijn tot het uiterste gegaan. Ze zijn doorbraakfiguren — op hun manier. Ik kies de kant van de doorbraakfiguur; dat is mijn stellingname.

Maatschappelijke problemen komen in je werk sterk naar voren?

Geëngageerd zijn betekent: zoveel mogelijk kanten van een zaak laten zien; het thema opengooien en tegen je lezers zeggen: denk er zelf maar over. En ze gáán erover denken en ze wörden vaak kwaad. Dan heb ik bereikt wat ik wil, want nu zijn ze ermee bezig. Je kunt alles tegen dit soort boeken hebben, maar niemand gaat eraan voorbij...

In **Marijn bij de lorredraaiers** bijvoorbeeld gaat het om één ding: mensen die in die tijd een afwijkende gedachten hadden over slavernij, terwijl ze toch niet veel konden doen. Maar ieder op zijn kleine terreintje doet wat. De individualist staat centraal. Marijn weet ook dat hij bezig is met die slaven op te knappen, terwijl de slavenmeesters er winst mee maken en de slaven toch vaak doodgewerkt of doodgeslagen worden op de plantages. Je wilt ook laten zien dat het niet allemaal rottigheid was. Als er toen geen mensen waren geweest die meer humaan dachten over de slavernij, was deze waarschijnlijk nooit afgeschaft. Wat kan de individuele inzet van een mens zijn? En hij maakt misschien niet meer mee dat het verandert. Maar als hij zich niet inzet, verandert er nooit wat.

Zoals we nu zitten met de kernwapens. Jongeren worden er helemaal machteloos van en zeggen: hoe kan ík dat varanderen? In Marijn laat ik zien dat je op je kleine terrein, door je manier van denken en handelen, toch íets kunt doen. Zo geef je je lezers toch iets positiefs tegenover alle negatieve dingen die je registreert.

Als je mijn boeken op een rijtje legt, zie je dat ik iedere keer weer een stukje verder ga met mijn informatie. Ik heb in **Dan ben je nergens meer** de verschillende soorten binnen de zwarte gemeenschap laten zien: Vince en de studenten van het Racing

Team Holland; Uncle, die ontstellende oplichter; dan Negen Vingers, de man die gewoon ook een doordraaier is. En dan de jongen die ik de mooiste figuur vind: Roy. Hij roept: ik ben de leider van de revolutie, maar in feite staat hij met zijn rug tegen de muur. Dat komt in geen van mijn andere boeken voor, die opsplitsing. Daar wordt blanke Mickey dan mee geconfronteerd, terwijl ze het allemaal maar op één hoop gooide.

Ook het gerucht speelt een grote rol in dit boek. De invloed van geruchten vind ik heel sterk in het Caribisch Gebied, zonder dat ik het over roddel heb. Maar het gerucht als persoon, wat ongrijpbaar is en bijna een abstractie, totdat je de realiteit ziet. Je wordt allemaal beïnvloed door het gerucht. Daar gaat hét voor mij om, vooral bij jonge lezers. Ik zeg hun: check het: Geloof

(Vervolg op pag 27, kol 1)

Illustratie uit De boten van Brakkeput

"Ik heb het voor de poten..."

(Vervolg van pagina 25)

niet alles, want de werkelijkheid kan wel eens heel anders liggen.

Ik heb zolang in communistische landen gezeten, ik heb meer politieke systemen meegemaakt. Vroeger ook, door het vak van mijn vader. Het is altijd een lulligheidje waarop de zaak losbarst, maar dan is er ondergronds al zoveel aan de gang, wat alleen in geruchten bovengronds komt.

Het boek is door zijn overdrijving, ook in de taal, een tragicomedie. Ik heb daarin zelfs met de revolutie de spot gedreven, want daar zit niet één grote principièle gedachte achter, maar wel veel ijdelheid. Vandaar dat ik ook die Negen Vingers zo gepakt heb.

Surinamers hebben mij opgebeld en gezegd: dat boek heb je al geschreven in 1974, maar het is bijna voorspellend op sommige punten. Zoals jij Caraïbische situatie anlyseert!

Maar Nederlandse critici snappen het niet en vinden dat er teveel in staat, wat zogenaamd niet is uitgewerkt... Dan zeg ik: jullie hebben er nooit tussen gezeten. En wanneer er voor jullie teveel in staat, komt het, omdat jullie er te weinig van weten.

Toen dat boek in 1975 uitkwam zou de schrijver-criticus Fres de Swert het voor de Vara-radio bespreken, waarna het uitgedeeld zou worden aan luisteraars in een bepaalde plaats; in dit geval had men Spi kenisse gekozen. Daar was net in de gemeenteraad besloten dat er geen Surinamers binnen mochten. De dominee had de zondag ervoor gesproken over Zeeland dat bezocht was door diverse rampen: de inundatie in de Tweede Wereldoorlog; de watersnood; en nu de komst van de Surinamers... Toen hebben ze dat boek daar maar niet uitgedeeld...

Je hebt wel eens gezegd dat je dat boek 'op nijd' geschreven hebt.

Op woede schrijven is niet dat ik het te vlug geschreven heb, want ik had het materiaal al sinds ik in 1972 op Sint Vincent was. Ik heb dat eiland Sint Musa genoemd, omdat ik vind dat die politieke toestanden niet alleen maar op Sint Vincent zo zijn. Ik zou de mensen daar onrecht aandoen. We hebben geen Surinaams probleem, we hebben geen Antilliaans probleem, het is een Caraïbisch probleem. De problematieken zijn gelijk: arm en rijk; corruptie in de regering...

Je moet in je boeken ook eerlijk zijn, dat ben je aan je lezers verplicht. Wanneer ik schrijf: als de zwarten een demonstratie houden, zetten ze de blanken voorin, want dan schiet de politie niet zo gauw, - dan is dat natuurlijk een keiharde statement. Maar het ís zo, en daarmee stel ik me ook heel kwetsbaar op naar de zwarte groepering toe. Maar het is een eerlijkheid die je moet hebben naar je lezers toe. Dat zit ook in **De dagen van Olim** bij die aanrandingsscéne, de verkrachting door Frank Lang. Toen het gebeurde dacht ik: dat hij het Aura, ons dienstmeisje lapt, is tot daar aan toe. Maar dat hij het mij flikt...

Toen ik het later beschreef dacht ik: moet dit erin? Ik heb een uur om die scéne heen lopen draaien, maar ik heb het erin gezet. En dat hoefde niet, want niemand controleert mijn gedachten! Als ik het eruit laat, merkt niemand het.

Illustratie uit "... en de groeten van Elio"

Maar ik wil niet tegenover een zwarte groepering gaan slijmen. Aura hield trouwens van Frank Lang, en vergeet niet dat ze mijn moeder ermee kon pakken. Die Aura is net zo wijvig als ík ten opzichte van Bubi was. Daarmee valt het rassenverschil en de cultuur en alles weg. Het is de vént, het zit niet op de huidskleur vast.

Ik vind iemand niet lief en best en aardig, omdat hij toevallig zwart is. Ik heb het over mensen. Daar zijn aardigen en daar zijn rotzakken onder. Mag ik daarover schrijven alsjeblieft? Dat vind ik de enige vorm van niet discrimineren.

In een interview zei je eens dat je bij ***En de groeten van Elio*** *bent uitgegaan van cliché-situaties in het jeugdboek. Wat bedoelde je daarmee?*

Ik heb met opzet de clichés gekozen om te laten zien wat je met cliché-situaties kan doen: een man die de loterij wint; het eenzame jongetje; de jongen met het mes...Bij de bekroning van dat boek in Duitsland in 1964, zei professor Baumgartner uit Oostenrijk: hier hebben we alle clichés uit de jeugdliteratuur, maar kijk wat er literair mee gedaan is.

Het was voor mij een soort experiment. We leven allemaal bij het cliché, maar doe er nu eens wat mee. Kijk hier naar de novela's en vroeger de novela's op de radio, die staan toch ook stijf van de clichés? Al dat soort Caraïbische clichés kom je in dat boek ook tegen.

Heb jij het idee dat je in je boeken veel moet uitleggen voor de (jonge) lezers? Bijvoorbeeld omdat ze voor verschillende lezers bestemd zijn of over vroeger gaan?

Het belangrijkste van een boek is niet wat erin staat, maar wat je eruit moet laten. Ik ben er heel sterk voor alleen iets op te schrijven als het functioneel is. Ook met mijn taal, ook dat vloeken. Als ik het woord 'naaien' noem, dan is het naaien. Waarom moet ik daar omheen draaien? Het heeft vooral te maken met eerlijkheid en doorbreken van schijnheiligheid. Als die tieners kennen het, allemaal weten ze het, laten we nu eens ophouden met een soort schijnheilige taal. De taal is voor mij in al mijn boeken een van mijn hoofdpersonen. Die hoef ik niet uit te leggen aan mijn lezers!

Maar in **Driemaal is scheepsrecht** is de hoofdfiguur Robért Campe niet zo in mensen geïnteresseerd. Nu kan ik een regeltje in dat boek zetten van: ja, Robért is ook maar een hufter en niet geïnteresseerd in zijn evennaaste.. Maar ik vind dat de lezer dit uit het vervolg van het verhaal zelf moet opmaken. Dat is de moeilijkheid: welke zinnen moet ik eruit laten? Ik mag zelf geen conclusies trekken. De ene lezer leest over een bepaalde passage heen, de andere niet. Daar kunnen wij niks aan doen. Ze moeten wennen aan dit soort boeken. Want er zijn nog steeds te veel jeugdboeken, waarin vóór de lezers gedacht wordt tot aan het happy end toe.

In **Padu is gek** interesseert de jonge lezer één ding: die ouders zijn er niet en Padu wordt door zijn grootouders opgevoed. De verdere uitleg doet er niet toe. De fout in veel kinderboeken is dat men zo ingaat op details. Dat is voor een literair-criticus leuk om te weten, maar niet voor een kind. Dan moet ik gaan kiezen, want dat wordt ballast in een verhaal.

Padu wordt gepest door Prikkie. Nu kan ik een hele analyse geven over wat er met Prikkie loos is, dat hij eigenlijk naar de psychiater moet. Och, zielige Prikkie! Maar Padu interesseert maar één ding: die Prikkie geeft hem altijd op zijn donder.

De fout die veel schrijvers van kinder- en jeugdboeken maken, is al die informatie, al die ballast waar het dat kind niet om gaat. Dat kind wil maar één ding: hoe blijf ik uit de handen van Prikkie; waarom die jongen zo geworden is, interesseert hem niet.

Je moet oppassen dat je niet als auteur gaat zitten uitleggen. Ik geef uitsluitend gedramatiseerde informatie, dat is informatie die ik onderbreng in de handeling.

Dat was het moeilijke procédé van **Marijn bij de lorredraaiers**, want ik heb misschien maar tussen de vijf en tien procent van mijn materiaal gebruikt. Wat ik dan kies moet logisch passen bij de ideeëenwereld van de personen. Uit de ideeëenwereld komen hun handelingen voort. Die handelingen geven weer het nieuwe idee. Dat moet je duidelijk maken aan wat er in die tijd gebeurt: welke kleren droegen ze; welke groenten verbouwden ze op de plantages; hoe zagen de huizen eruit; hoe was zo'n dagindeling op Sint Joris waar de slaven verpleegd werden?

Als ik de kritieken, ook uit het buitenland, lees, geloof ik wel dat ik er optimaal in geslaagd ben om er ook een boeiend verhaal van te maken.

Hoe breng je structuur aan in je verhalen?

Ik ga bij het schrijven van het emotionele patroon van de tiener uit en niet van exacte feiten. Bij iedere emoties kies ik een passend feit. Op die manier wordt geen enkele gebeurtenis in mijn boeken zomaar geïntroduceerd. Je vindt die feiten op allerlei plekken weer terug, als draden die worden doorgetrokken. Dat is de moeilijkheid van je compositie.

Ik weet van te voren dat in **Dan ben je nergens meer** een hondje een rol gaat spelen. Dat komt dus een paar keer voor. Daarna moet de lezer dat hondje vergeten. En ineens, patsboem, is dat hondje er weer. Zo'n lullig hondje dat de aanleiding wordt van niets ernstigs.

Ik probeer daarbij mijn boeken tijdloos te houden. Het gaat mij om een humane probleemstelling en die speelt door alle tijden. Je kan het niet te sterk dateren. **De boten van Brakkeput** met zijn open einde heeft in Nederland eigenlijk de hele kinder- en jeugdliteratuur veranderd. Dat dit kon was een soort nieuwigheid. Iedereen riep dat het boek voor de "happy few" was. Nou, het is bij het leven verkocht. Professor Langeveld stuurde in 1957 één van zijn assistenten naar me toe. Die zei: we hebben moeilijk opvoedbare kinderen **Arendsoog** laten lezen en **De boten van Brakkeput**. Ze lezen Arendsoog wel, maar wie Brakkeput leest, die leest het twintig keer. Dat heeft voor ons de hele milieu-factor uitgeschakeld, wat lezen betreft.

Zoiets is leuk om te horen, vooral wanneer je je voorgenomen hebt: ik ga schrijven maar ik wil het anders aanpakken dan het tot nu toe gedaan is.

Je zei eerder dat de 'taal' één van de hoofdpersonen in je werk is. Waarom laat je Elio zijn boek in het Nederlands schrijven?

Daar kom je aan een heel essentieel iets. Ik heb in Nederland ook vaak de aanmerking gekregen: al die Antilliaanse kinderen in je boeken spreken voortreffelijk Nederlands. Maar als je op de Antillen komt, moeten ze naar hun woorden in het Nederlands zoeken. Mijn antwoord: ik ga ervan uit dat iemand op de Antillen Papiamentu spreekt en dat spreekt hij 100% goed. Ik laat die kinderen dus correct praten, niet krom. Ik heb als het ware vertaald vanuit het Papiaments naar het Nederlands.

Papiamentu vond men maar flauwekul, toen ik in de vijftiger jaren met die boeken bezig was. Ik kende Jules de Palm, ik had Pierre Lauffer ontmoet, ik kende Luis Daal erg goed. Toen ik als kind op Curaçao woonde was dat Papiamentu geen taal, daar schreef je niet in. Iedereen publiceerde in die tijd in het Spaans of in het Nederlands. Elio heeft natuurlijk gewoon zijn schoolopleiding gehad, je schreef ôf Nederlands ôf Spaans. Je sprak Papiamentu. Maar Elio deed wat Pierre Lauffer gedaan heeft: in opdracht van anderen zoveel boeken schrijven, ook in het Papiamentu. Zowel de dichter Raimon in het boek als de schrijvende Elio, zijn samen Pierre Lauffer. Daar krijg je de opslitsing van één figuur.

Jules de Palm lachte zich rot en zei: dit is duidelijk Pierre en de plannen die hij, René de Rooy en ik hadden voor een eigen uitgeverij. Dat is eigenlijk de geschiedenis van **Julio Perrenal**, wat de laatste jaren pas boven water gekomen is, maar wat ik toen al min of meer heb vastgelegd. Niemand snapt dit in Nederland. En de jongeren snappen het hier niet. Zoiets leg je voor jezelf vast.

Er zijn tussen verschillende van jouw boeken en werken van auteurs uit het Caraïbische Gebied duidelijk parallellen te trekken.

We zijn met hetzelfde bezig. Maar dat ik als Europeaan me er zo in verdiep, daar willen ze in Europa bijna niet aan. In sommige kringen (de rechtse) vinden ze dat ik mijn energie beter kan besteden door over mi n eigen ras te schrijven.

In andere kringen is het langzamerhand een doodzonde geworden om als Europeaan kritisch over andere culturen te schrijven.

WIM RUTGERS

MIEP DIEKMANN

Solo di Ayo

Pa Ernesto E. Rosenstand.

ASINA MI A MIRA e pintura di Indjan riba e piedra mi a sinti algo den mi ku a keda molestiami pa varios dia. Straño e no tabata duna mi sosiego. I asina mi haya un chens mi ta hui bai serka dje.

Kiko e pintura ei tin ku mi no por keda mir'é asina tanto? Tin algo ku e ta skonde den dje ku ami no por kontra? Bon! Esei a pasa hopi tempo pasá. E tabata dominá mi asina hopi ku mi a disidí di bai buska mas aleu. Bai investigá serka hendenan ku por sa! I mi no mester a bai mucho leu, pasobra ei mes mi a haya tende hopi kos, ku tabata sona masha interesante mes. Nunka di mi bida mi a yega di tende nan. Boso mester sa ku banda di e kunuku di Ayo unda tin e piedranan grandi tabata biba hopi, ma hopi tempo pasá un mohé Indjan. Ei banda tur hende tabata konosé. Riba su kara bo por a ripará kon tempo a pasa riba e kurpa ku ya no tabatin e forsa ku e mester a konosé tempo ku e tabata yòn. Ma ainda bo por a rei e bunitesa ku e kurpa tabatin tempo ku e tabata den forsa di su bida. E tabata biba den poko piedra i mas ke kuanto nan a hasi pa lagu'é bai biba na un mihó lugá, nada por a logra pa sak'é for di su kas primitivo. Bon, bo no por a yam'é ni kas. E tabata mas un hol. Ma eiden e tabata biba ... spera morto! Ma ni esei tabata prokup'é asina tanto ... Loke si tabata su prokupashon tabata di por mira loke su antepasadonan a yama e Solo di Ayo. E no tabata solo, ma atrobe ... si e tabata uno! Uno ku pa añas a hipnotisá su antepasadonan, ku tabatin nan lugá di bida ei banda. Nan a konté ku Solo di Ayo a priminti nan ku lo e bolbe briya... Ma despues di a spera hopi tempo te awo nada. Hopi di nan a nase.... hopi di nan a muri, ma di e Solo di Ayo.... Nada! I esaki mes tabata hasi tur kos ront di e Solo di Ayo asina mágiko! Kiko Solo di Ayo tabata? Bon, pa nos haya sa esaki mihó mi ta laga Ma Dina konta:

Ma Dina, asina tur hende tabata yama e mohé Indjan bieu ku pa nada di mundo kier a bai fo'i kaminda e tabata. P'e Ayo tabata tur kos. Ora bo pidié konta bo e storia di e Solo di Ayo anto bo ta mira kon su wowonan tabata rebibá nan tabata bira meskos ku dos kiniki preto ku ta haya bida i ta saka un lus ku bo tabata keda mira manera si ta magia nan tin den nan. Te asta den e mohé aki poder di Solo di Ayo tabata traha. Ainda e tabata spera di por a mir'é, promé ku e muri. Su prokupashon mas grandi tabata esaki, pasobra ya e no tabata yòn mas. Añanan a kuminsá pisa riba kurpa. Tabata un atardesito ku mi a haya chens di bai bishita Ma Dina. Awa tabata kai poko i tabata duna e lugá un apariensia tristo ... shinishi ... un shinishi ku tabata hasi e ambiente mas friu di loke en realidat e tabata. Asina mi a yega e kueba el a sali kuminda mi masha amable mes. Ainda bo por a purba e hospitalidat ku a karakterisá e hendenan aki.

Asina mi drenta el a pasa mi un kaha bieu riba kua mi mester a sinta... e mes a sinta poko mas leu di mi.

Kiko mener mester? Tabata su pregunta seko.

Mi a bin tende serka Ma Dina e storia di e Solo di Ayo.

Ai mi yiu ... No tormenta mi ... Ta un storia ku no tin fin.

Ta kos di hopi tempo pasá ... E ta un storia ku famianan di Indjan a konta otro pa añas ... i p'esei ku ami por kor'é. Ma no asina bon mas.

Aki banda tabata biba Indjannan. Nan a bin aki for di otro parti di Aruba. Nan tabatin masha hopi miedo di pasa banda di e barankanan ku t'ei p'ariba. Pa nan tabata un luga sagrado unda nan dios tabata sali de bes en kuando bin bisa nan piache kiko nan tin mester di haci.

Anochi ni matá nan tabata pasa ei banda. Den dia ainda nan por a riska ma asina mes masha poko nan tabata hasié. Ma riba un bon dia un di mi tawelo a bai eibanda. Asina el a kuminsá yega serka e tabata sintié straño. E no tabata sa di kon ma algo den dje tabata bis'é pa e tene kuidou. Solo a kuminsa baha i awa tabata fini fini. Tabata un dia meskos ku awe. El a bai skonde den e piedra ku ta yen di pintura di Indjan. I aki e tabata sintié mas straño ainda. Poko poko el a bin ripara ku mas skur tempo bira mas kla e kueba unda e tabata skondí tabata bira.

Straño, den esei el a tende un stem tabata bis'é: "Tende!" I un pintura di solo a kuminsá briya. Ora el a tende e stem aki el a spanta masha hopi. El a buska tur kaminda sin por a haya nada. Su kurason a kuminsá bata mas i mas lihé. I den esei el a bisa di un manera ku e mes no por a rekonosé su stem: Ken bo ta? I el a tende un stem melodioso ta kontest'é.: No ta porta!

Kon ku no ta porta?

No! Ami ta un prinses Indjan.

Un prinses Indjan?

Si, mi tabata namorá lokamente riba Brasa Fuerte. Mi tabata stim'é masha hopi mes. Ma mi mayornan no kier a tende nada di esei.

Semper bai nan tabata bisa mi ku e no tabata bon p'ami. Nan tabata mira den dje algo straño. Kiko? Esei nan no por a splika. Nan no tabata kier pa ami topa ku ne. Un atardi nos a bin aki. Awa tabata yobe i meskos ku bo awe nos a bin skonde bou di e piedra aki.

Tabata hasi un tempo di mil demoño!

Mas skur bira, mas straño Brasa Fuerte tambe tabata bira. Mi no por a splika, ma mi tabata sinti ku e no tabata e mes ... E tabata otro.

I ora mi a bin ripará mi a bin mira ku poko poko e tabata kambia den ratón di anochi. Si! Un ratón di anochi grandi i mahos. Nunka di mi bida mi a yega di mira un bestia asina grandi i feros. Ora mi a mira tur esaki mi kier a kore bai, ma tabata net lat. El a bula riba mi garganta ... el a mordé sangr'é. Mi tabata sinti ku poko poko mi tabata muri.

P'esei mi a hinka mi dede den e sanguer i mi a kuminsá pinta riba e baranka pa spierta otro hende. I kiko bo a pinta? Mi tawelo a puntr'e.

Tabatatin poko kos ku mi no tabata komprondé ... mi tabata muriendo, Mi no a haya chens di kaba ... ma mi kier a spierta bosonan. I p'esei mi kier a pinta: "Tene kuidou ... Brasa Fuerte ta peligroso ... Den skur e ta kambia den ratón di anochi" Ma mi no por a pinta tur kos.

Ma sigui bin aki banda i lo mi sigui bin aki banda i lo mi sigui konta bo mi storia. Mi tawelo a keda paralisa ora el a tende tur e kosnan aki. I ora el a buska di unda e stem tabata bin el a ripara ku atrobe poko poko e hol tabata birando skur.

Awa a stop di yobe i uniko kos ku el a haya chens di puntra ta: "Ma abo mes kon bo yama? Ami ... ami ... tabata sali masha swak tabata yama: Solo di Ayo. Ma no prokupá ... lo mi bolbe pa konta bo mas. Ma te dia di awe ningun hende no a bolbe mir'é. Ami si ta karga e speransa ku un dia lo mi tende mas di e prinses Solo di Ayo.

Ma Dina a bisa mi esei asina sigur ku ora mi a sali foi su kueba mi a bai mesora na e piedra ku e pinturanan di Indjan. Mi tabata spera di tende tambe di Solo di Ayo. Ma ke ba! Mi no a tende nada, ma mi a bin kompronde si pakiko barankanan di Ayo semper tabata yama mi. I te dia di awe nan magia ta biba den mi.

Kritische analyse van lesboek "Lesa Bon"

Invoering Papiamento, voor falen geen ruimte

FRANK E. ZAANDAM is tegenwoordig werkzaam als docent onderwijskunde en wnd-direkteur aan de Arubaanse Pedagogische Academie. Van 1971 tot 1977 was hij werkzaam als basisschool-onderwijzer. Tijdens deze periode heeft hij de opleiding pedagogiek-M.O. afgerond. Van 1978-1982 heeft hij aan de Vrije Universiteit te Amsterdam doctoraalstudie onderwijskunde gedaan. Dit artikel is een bewerking van een gedeelte van zijn doctoraal-scriptie.

WE STAAN AAN DE vooravond van invoering van de moedertaal in ons onderwijs. Het ziet er naar uit, dat de discussies rond de invoering zelf, tot een konsensus hebben geleid. Meningsverschillen bestaan nog omtrent de vraag of papiamento al of niet in de gehele basisschool als voertaal gehanteerd dient te worden. Wat opvalt bij deze discussies is dat taalkundigen (grammatic en spelling) en pschologen (papiamento en ontwikkelingsfasen van het kind) voornamelijk het woord gevoerd hebben. Tot op heden is de problematiek rond invoering van de moedertaal te weinig bekeken vanuit didaktisch oogpunt. Geen wonder dat de discussies tot nu weinig inhoudelijk gericht zijn geweest.

Toch heeft de invoering van de moedertaal in het onderwijs te maken met belangrijke vraagstellingen zoals: Hoe worden de nieuwe methodes (leerboeken) samengesteld? Wat is de opbouw van de methode? Hoe worden de leerkrachten geconfronteerd met deze nieuwe methodes? Welke mogelijkheden zijn er om de methodes op bepaalde onderdelen bij te sturen, als de praktijk dit vereist? Welke instructies worden aan de leerkrachten geboden t.a.v. methodiek, differentiatie en organisatie? Wordt er ruimte geschapen om het effect van de nieuwe methode na te gaan?

Invoering van de moedertaal in het onderwijs heeft, met andere woorden, voor en belangrijk deel te maken met een verantwoorde methode-ontwikkeling.

In dit artikel willen wij dit aspect nagaan aan de hand van een analyse van de leesmethode "Lesa Bon". Deze leesmethode is samengesteld door Mevr. R. Ackermans van het Centrum voor Leermiddelenontwikkeling (Departement van Onderwijs) en is bestemd voor het aanvankelijk onderwijs (de eerste 2 klassen van de lagere school)

Motieven om deze nieuwe leesmethode nader te bekijken zijn:
a. het is algemeen aanvaard dat de ontwikkeling van het kind staat of valt met een goede leestechniek (het begrijpend leren steunt hierop)
b. aanvankelijk lezen is de meest centrale aktiviteit bij het begin van de schoolcarrière van het kind.
c. volgens de plannenmakers van het Departement van Onderwijs vormt de introductie van de methode "Lesa Bon" de hoeksteen voor invoering van papiamento in ons onderwijs.

Gezien het laatste is het evident, dat wij op de Antilliaanse eilanden ons de luxe niet kunnen permitteren om te falen ten aanzien van de introductie van de moedertaal in het onderwijs. Dat brengt niet alleen met zich mee dat wij leren van de ervaringen van anderen, maar ook dat wij ons op de hoogte stellen van de nieuwste gegevens omtrent een verantwoorde methode-ontwikkeling in het onderwijs.

Het is in dit verband dan ook zeer opmerkelijk te noemen, dat een kant en klare nieuwe methode in het papiamento, bijna angstvallig verborgen wordt gehouden door de onderwijsautoriteiten.

Volgens de nieuwste ontwikkelingen in het onderwijs dienen nieuwe leergangen niet alleen na, maar zelfs tijdens het ontwikkelingsproces kritisch geanalyseerd te worden, wil het tot de beste resultaten leiden.

Wij hopen dat o.a. door middel van dit artikel, hiermee een aanvang wordt gemaakt.

11. "LESA BON": EEN ANALYSE.

Wanneer wij de leesmethode "Lesa Bon" nader bekijken, dan kunnen wij dat doen vanuit drie invalshoeken. Allereerst **leertheoretisch:** vanuit welke leertheorie is de methode geconstrueerd? **Vakinhoudelijk.** Welke vorm wordt gegeven aan het proces van leren lezen en welke leerstappen worden er in dat proces gezet? **Onderwijskundig:** welke organisatiepatronen en werkwijzen worden gehanteerd om de gewenste (onderwijsleer) situaties in te richten?

A. Leertheoretisch.

De samensteller(s) van "Lesa Bon" gaan uit van de structuurmethode bij het leren lezen, als theoretisch principe. De structuurmethode is een kombinatie van zowel het globaal als analystisch-synthetisch lezen. Dat betekent dat kinderen eerst globaal (algemeen) woorden moeten kennen en ook beleven.

De kinderen moeten eerst beseffen dat woorden staan voor konkrete dingen.

Na het aanbieden van het woord vindt systematisch analyse en synthese plaats (een woord wordt verdeeld in klanken, voor ieder klank staat een letterteken. Vanuit de afzonderlijke klanken (lettertekens) wordt weer het woord opgebouwd. De structuurmethode gaat dus uit van **het woord.** In de structuurmethode geschiedt het leren lezen in vijf fasen:
1. kinderen leren en aantal globaalwoorden (naïef lezen)
2. de relatie wordt gelegd tussen letterteken en klank (analyse en synthese van globaal aangeleerde woorden)
3. het koppelen van afzonderlijke lettertekens (grafemen) aan geïsoleerde klanken (fonemen)
4. nieuwe woorden lezen, door het verklanken van afzonderlijke fonemen.
5. door oefening het herkennen van woorden doen toenemen.

Een voorbeeld van de structuurmethode is de methode "zo veilig leren lezen" van Caesar in Nederland. We zien dat zowel het globaal aanleren van woorden, als een systematische analyse en synthese, belangrijke aspecten zijn in deze methode. Deze principes vinden we in de leesmethodes "Lesa Bon" nauwelijks terug. Allereerst wordt uitgegaan van zinnen. De zinnen worden door kinderen globaal gelezen (naïef lezen)

Verschillende aktiviteiten met de zinnen vinden plaats, zoals bespreken van zinnen, het vergelijken van zinnen e.d. Na deze behandeling worden de zinnen in woorden "geknipt". Met deze woorden worden weer nieuwe zinnen gemaakt. Met behulp van bijbehorende plaatjes (van de basiswoorden in de methode), dienen de kinderen nu de woorden te lezen (de z.g. etikettenoefeningen). In de methode "Lesa Bon" wordt het begrip **zin** aangeleerd voor het begrip **woord,** hetgeen in de internationale literatuur ontraden wordt. Waarom de samensteller(s) van de methode hiervan uitgaan, is een leertheoretisch raadsel. (Ter illustratie van het een en ander verwijzen wij naar de handleiding van de methode, het voorbereidend gedeelte, tevens pag. 18 en 19)

Een ander belangrijk principe van de structuurmethode is, dat analyse en synthese systematisch plaatsvindt (het verklanken van lettertekens en daardoor het woord opbouwen). Ook dit principe komt in "Lesa Bon" onvoldoende tot uiting. Weliswaar tracht men door middel van globaalwoorden, auditieve en visuele discriminatie toe te passen, het kunnen onderscheiden van overeenkomsten en verschillen bij letterbeelden en klankbeelden, doch dit aspekt wordt onvoldoende uitgediept.

De eigenlijke analyse en synthese vindt plaats door middel van opvouwbare **woordkaarten en letterdozen.** Welke leerstappen er genomen moeten worden is niet duidelijk.

Geconcludeerd kan worden, dat in de "Lesa Bon" het analyse- en synthese-proces te spontaan verloopt.

In tegenstelling tot wat de samensteller(s) vermelden vertoont "Lesa Bon" typische kenmerken van de **globaalmethode.** Men gaat nl. uit van zinnen en niet van woorden, terwijl analyse en synthse niet sterk worden benadrukt.

Analyse en synthese speelt een belangrijk rol in het aanvankelijk leesonderwijs.

Theoretisch is dit een opmerkelijke zaak. Een algemene kritiek op de globaalmethode is, dat het zeer inefficiënt is voor het aanvankelijk lezen. De globaalmethode wordt nog in Engeland en de Verenigde Staten van Amerika gebruikt, mede door de ingewikkelde relatie in het Engels tussen klank en letter. De globaalmethode houdt geen rekening met het feit, dat lezen de fonetische opbouw van de spelling aan de orde stelt. Juist de methode "Lesa Bon", geschreven in de fonologische spelling van het Papiaments, mist hier een duidelijke kans.

Door:
Frank Zaandam

B. Vakinhoudelijk.

Het programma van de methode "Lesa Bon" bestaat uit twee hoofddelen:
1. een voorbereidend programma.
2. een kernprogramma.

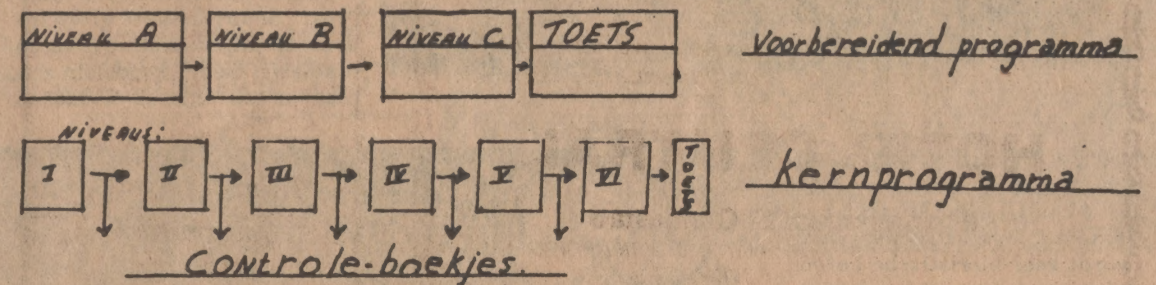
In het voorbereidende programma komt o.a. voorwaardentraining aan de orde.

Deze training is noodzakelijk om de leerlingen vaardigheden bij te brengen, zodat een aanvang gemaakt kan worden met het proces van leren lezen. Dit kan zijn **taalbeheersing of woordobjectivatie.**

In het laatste geval worden eigenschappen van een woord bekeken, los van zijn betekenis (b.v. het woord vogeltje is langer dan het woord boom).

In het kernprogramma moeten de kinderen woorden kunnen lezen met opklimming in moeilijkheidsgraad. Uit de gehele opbouw van de methode blijkt dat het **visuele aspect** een zeer voorname rol speelt. Voorbeelden hiervan zijn, het werken met klassikale plaatjes, woordkaarten e.d. Dit is ook een typisch kenmerk van de globaalmethode. Onderzoek wijst echter uit, dat bij de start in het leesproces het **auditieve aspect** benadrukt moet worden. Het blijkt dat het trainen van auditieve vaardigheden een doorslaggevende bijdrage levert aan het beheersen van de leesvoorwaarden (Van der Laan — 1973, De Vries — 1970).

In "Lesa Bon" houdt men hiermee geen rekening. Dat de methode "Lesa Bon" het visuele aspect accentueert is des te verwonderlijker, daar in de handleiding wordt gesteld, dat "lezen" in de gezinnen over het algemeen weinig wordt gestimuleerd. Dit impliceert dat leeszwakheid op de Antillen nogal zal voorkomen. Welnu, ook hier toont onderzoek aan (Rispens, 1974) dat accentuering van het auditieve aspect bij het leren lezen voor zwakke lezers van wezenlijk belang is. Schematisch ziet de opbouw van de methode er als volgt uit:

Wat direkt opvalt, zowel in het voorbereidende gedeelte als in het kernprogramma is, dat tussen de niveaus in, de leerlingen niet getoetst worden om na te gaan of ze de overstap van het ene naar het andere niveau kunnen maken.

In het kernprogramma is er sprake van kontroleboekjes om te bepalen of de stof per niveau beheerst wordt, maar dit is niet voldoende. Gevolg is dat de opbouw van de methode niet expliceert hoe de **differentiatie,** oftewel verschillende wijzen om de leerstof te verwerken, kan plaatsvinden.

Om individuele hulp te kunnen bieden binnen het klassikaal onderwijs is een andere **organisatie van de leerstof** gewenst.

C "Lesa Bon" in didactisch perspectief.

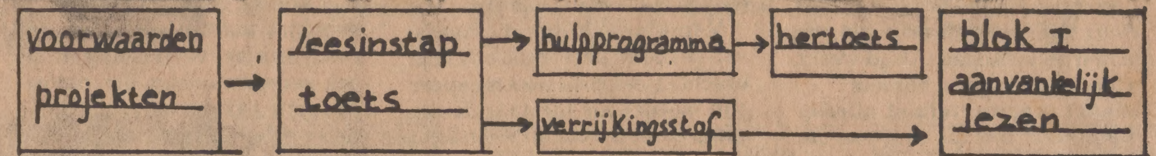
Indien we het hebben over de didactische grondslagen van de methode, dan zijn daarbij 3 zaken van belang:
1. organisatie van het geheel.
2. de toegepaste werkwijzen.
3. participatie van het veld bij de ontwikkeling van de methode.

1. De organisatie en werkwijze.

Zoals gesteld is "Lesa Bon" bestemd voor de eerste en tweede klas van de lagere school. De methode heeft een voorbereidend gedeelte met een voorwaardenprogramma. Het is een minder gelukkige greep geweest van de samenstellers om geen aansluiting te zoeken met het kleuteronderwijs. Met het kleuteronderwijs kan een project worden opgezet, waarbij de voorwaardentraining in het kleuteronderwijs plaatsvindt. Het voordeel hiervan is dat men een inhoudelijke (geen loze) integratie kleuter-lager onderwijs tot stand brengt.

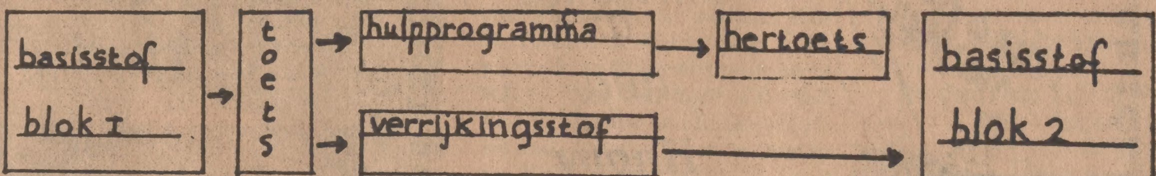
Dit brengt met zich mee:
a. afstemming van leerinhouden.
b. continuïteit in de werkwijzen.

Indien men uitgaat van het basisstof-extrastof model (gebaseerd op mastery learning), dan ziet de afstemming van de inhoud er als volgt uit:

Basisstof-extrastof model toegepast in overgangssituatie van leesvoorwaarden naar aanvankelijk leesonderwijs.

In de lagere school ziet het model er dan zo uit:

Basisstof-extrastof model voor het aanvankelijk leesonderwijs.

Recente literatuur omtrent leestaalonderwijs toont aan (Mommers & Smits, 1979) dat men steeds meer uitgaat van dat model, waarbij een programma om minimumdoelen te bereiken, door alle leerlingen wordt gepresenteerd, terwijl zowel herhalingsstof (voor de leerlingen die de doelen niet bereikt hebben) als verrijkingsstof (voor zij die de doelen bereiken) daarin vervat zijn.

Hantering van dit model garandeert een continuïteit van werkwijzen in het kleuter en lager onderwijs. Daarbij kan het basisonderwijs heel wat overnemen van zowel het kleuter als speciaal onderwijs, waar zowel klassikale instructie als groepsonderwijs plaatsvindt.

2. Participatie:

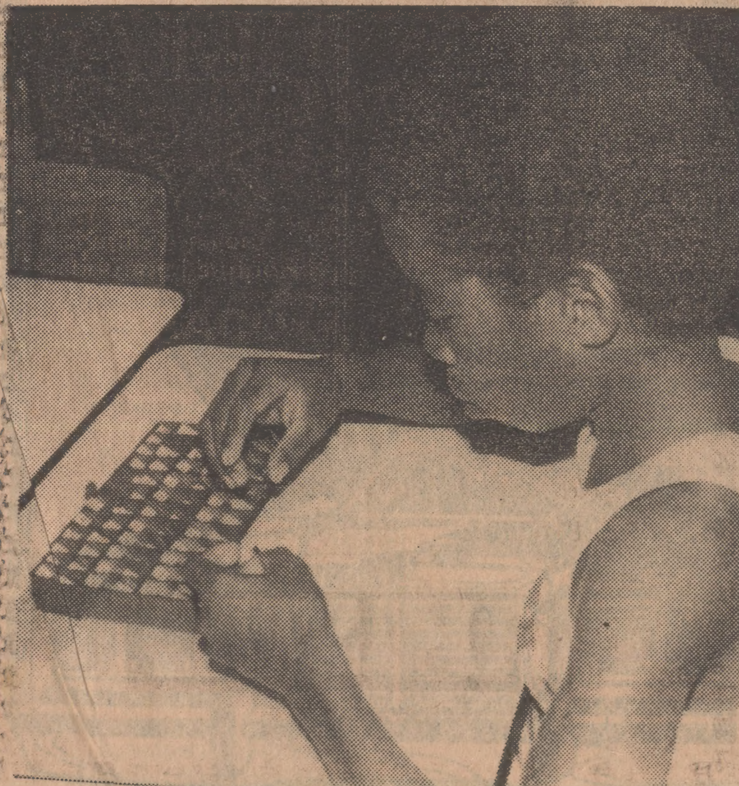
Om participatie van het veld te garanderen is een praktijkgericht **curriculum- of methode ontwikkeling** evident. Hierdoor verkrijgt men een integratie van wetenschappelijk gegevens en praktijkervaring, waarbij een continu proces van vernieuwing in de school zelf plaatsvindt.

Praktijkgerichte methode-ontwikkeling maakt aansluiting met situaties en condities van de scholen mogelijk. Oplossingen en consequenties van handeling worden door de onderwijsgevenden zelf bekeken. Participatie uit zich in een koppeling van scholing, begeleiding en ontwikkeling.

Conclusie

Zoals gesteld, dienen wij op de Antillen bij de ontwikkeling van nieuw leermateriaal niet bang te zijn voor kritiek.

Kritische analyses horen nu eenmaal bij het ontwikkelingsproces en hebben als doel goede leergangen te produceren voor de kinderen. Het is verder duidelijk, dat dit geen éénmansproces kan zijn. Verschillende personen, zowel deskundigen (didactici, vakspecialisten) als praktijkmensen namen hieraan deel. Naar onze mening is de methode "Lesa Bon" zeker voor verbetering vatbaar. Gezien de typisch Antilliaanse situaties die daarin voorkomen, is het wel een goede stap in de richting van echte antillianisering. Indien in de toekomst methode-ontwikkeling plaatsvindt in relatie met een algehele leerplanontwikkelingspolitiek, dan is dat een waarborg dat inhoudelijke veranderingen in het onderwijs tot stand komen.

(Het groepsgewijs lezen in het speciaal onderwijs, een voorbeeld voor de lager school)

Charlie Coco, de cocos-specialist

door Ludwina Perez

DE POPULAIRSTE aktiviteit van elke dinsdagavond op Aruba is zeker wel het Watapana-festival, dat georganiseerd wordt voor toeristische entertainment maar voor het merendeel door de lokale mensen (vooral de jeugd) bezocht wordt. Het Watapana-festival, de aktiviteit voor het doorbrengen van een leuke avond met optreden van muziek-, dans-, en toneelgroepen. Verder vindt er verkoop plaats van kleding, artikelen, eten en drank. Eenieder die het Watapana-festival bezoekt kent zeker wel de cocosman "Charlie Coco", de man die iedere dinsdagavond lachend en onvermoeibaar door en door coco's openmaakt en het als een frisse dronk aan toeristen aanbiedt.

Charles Simon "Charlie Coco", 38 jaar oud, geboren op Aruba, werkt al 14 jaar in de hotelsector, bekleedt momenteel de functie van poolbeach manager bij het Dividivi Beach hotel en sinds het begin van Watapana in 1980 staat hij elke dinsdagavond op een meesterlijke wijze 140 à 150 coco's per avond open te maken en elk tegen de prijs van een dollar te verkopen. Altijd werkt Charlie in een best humeur, maakt grapjes, verzint allerlei liedjes enz. met als enig doel om de aanwezigen vooral toeristen op hun gemak te stellen.

Van kleins af hield Charlie van de zee en het strand en altijd bracht hij een cocosnoot mee voor zijn moeder als hij naar de zee ging. Samen met zijn vrienden klommen ze in de cocosbomen of schudden ze de bomen — hoewel het niet mag — om een paar coco's te krijgen (stelen) en ze naar huis te brengen. Daar werden ze geopend voor het cocoswater en het vruchtvlees.

In zijn jonge jaren begon Charlie al in het hotel (Basiruti hotel) te werken en hier kwam hij meer te weten over coco's o.a. wat voor drank er gemaakt kan worden met coco als mengsel (bv. de piña colada, coco lopez). Maar.....het was tijdens een vakantiereis in Trinidad toen Charlie zag hoe zijn vriend Sonny, die een kleine markt in Trinidad heeft, met coco's omging. "Sonny maakte grote indruk op mij, vooral de diverse manieren die hij kende om een coco tot een verkoop-middel te maken". Hij had tenten bestemd met allerlei cocosprodukten o.a. gebakjes, taarten, conserven, cocosdrankjes, verfrissingen en ook geneesmiddelen die van coco's gemaakt zijn (op Aruba kennen we de "azeta di coco"). Zelfs liet hij coco's uitdrogen die later tot souvenir dienden (cocosbast)

Charlie bleef onder de indruk en bij zijn terugkeer uit Trinidad begon hij de coco's te bestuderen: wat voor soorten coco's zijn er? Wat betekenen de diverse vormen van coco's? De verschillende kleuren enz?

Toen zijn vriend Sonny een bezoek bracht aan Aruba, kreeg Charlie enige ideeën over de plannen die hij had om een speciale tent bij het hotel, waar hij werkte, op te zetten en cocoswater en -vlees te verkopen maar in natuurlijke vorm dus met of in de cocosbast. Charlie oefende bijna twee weken lang privé (zijn vriend gaf hem les) hoe een coco opengemaakt moest worden: hoe snijd je een coco, hoe draai je het om; er zijn verschillende manieren voor, maar het hangt af van het soort coco.

Er zijn vier soorten coco's: 1. "Coco lepá", "coco mediano", "coco duro" y "coco seco" en de soorten zijn te onderscheiden door de grootte, de kleur en de stengel. "Als je dagelijks met coco's omgaat, herken je het soort direct, want dat is zeer belangrijk voor het openmaken en met welk doel je het openmaakt". Het openmaken van een coco kan gedaan worden met een mes, een kapbijl maar iets typisch van Charlie Coco is dat hij een kapmes gebruikt. Charlie beschouwt het kapmes als een aantrekkingskracht voor de aanwezigen. Door het geluid van de "machete" wordt een persoon nieuwsgierig en gaat dichterbij om te zien wat er gaande is. Tot hun verbazing treft men daar Charlie met het kapmes grapjes makend of zingend aan terwijl hij een coco openmaakt. Het kapmes is om de aandacht van het publiek te trekken".

Het voorbereiden van de coco's — vóór de verkoop — is ook erg belangrijk want je moet erg nauwkeurig zijn bij de diverse stappen. Een dag tevoren moeten de coco's die bestemd zijn voor de verkoop-avond een half uur in een grote bak met 5 zakken ijs erop. "Gebruik nooit water bij het koud maken van de coco's". Na ongeveer 20 minuten ongeveer moeten de zakken ijs weggehaald worden en de coco's worden hierna met een zwarte plastic zak bedekt. Een zwarte zak, want zwart is de kleur die het koud absorbeert. De coco's moeten in deze toestand blijven tot het moment aanbreekt van de verkoop.

Al deze stappen, ook de gebruiksmiddelen, doet Charlie met de steun van de manager van het hotel waar hij werkt (Dividivi). Op kosten van het hotel bezocht Charlie een tentoonstelling van diverse dranken in de Verenigde Staten en op eigen kosten wist Charlie ook tentoonstellingen in Jamaica en Barbados bij te wonen, wat hem meer ideeën gaf voor de toekomst.

Een ieder kan Charlie Coco van dichtbij tijdens zijn handelingen bekijken op donderdagavond in het Tamarijn Beach hotel van 5 uur tot 7 uur en elke dinsdagavond tijdens het Watapana-festival.